

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Vzory v sociálních vztazích

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.**

**Vypracoval:
Martina Stránská**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vzory v sociálních vztazích“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Tištěná a elektronická verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 27. března 2011

.....
Martina Stránská

Poděkování

Děkuji vážené paní docentce Zlatici Bakošové za velmi užitečnou pomoc a rady, které mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat svým nejbližším za morální podporu a pomoc.

Martina Stránská

OBSAH

ÚVOD	4
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	6
1.1 Vysvětlení základních pojmů použitých v bakalářské práci.....	6
1.2 Přehled problematiky v literatuře.....	9
1.3 Cíl teoretické části bakalářské práce.....	11
2. ČLOVĚK V SOCIÁLNÍCH VZTAZÍCH	12
2.1 Význam vzorů v životě mladých lidí	15
2.2 Partnerské vztahy	19
2.3 Soutěž ve vztazích.....	20
2.4 Konflikty ve vztazích	22
3. SOCIÁLNÍ VZTAHY A MOŽNOSTI JEJICH UTVÁŘENÍ	24
3.1 Sociální vzory v rodině	26
3.2 Sociální vzory společnosti.....	30
3.1.1 Žádoucí sociální vzory	31
3.1.2 Nežádoucí sociální vzory	33
3.3 Možnosti rodinné a školské výchovy, utváření sociálních vzorů	36
4. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE	39
4.1 Cíl a úloha průzkumu, hypotézy	39
4.2 Metody průzkumu	40
4.3 Průzkumný vzorek	40
4.4 Analýza a interpretace zjištěných údajů.....	40
4.5 Závěr a doporučení v praxi.....	56
ZÁVĚR	57
RESUMÉ	59
ANOTACE	60
LITERATURA	61
PŘÍLOHY	

Seznam obrázků

Obr. 1: Kdo je pro tebe v životě vzorem?	41
Obr. 2: Učí tě tví rodiče, že máš mluvit pravdu?.....	42
Obr. 3: Mluví tví rodiče vždy pravdu?.....	43
Obr. 4: Dodrží tví rodiče vždy to, co slíbí?.....	44
Obr. 5: Vyber a zatrhni, které hodnoty ve svém životě preferuješ (podtrhni 4 pojmy): .	45
Obr. 6: Rozdělení studentů na ty, kteří preferují materiální hodnoty, a na ty, kteří preferují hodnoty jiné	46
Obr. 7: Svůj volný čas trávím nejčastěji (očíslej od 1 do 8, 1 je nejčastější činnost)	46
Obr. 8: Jaké pořady v televizi nejčastěji sleduješ?	47
Obr. 9: Co pro tebe televize znamená?	48
Obr. 10: Kolik času trávíš denně na internetu (u PC)?	49
Obr. 11: Kolik času trávíš denně u televize?.....	50
Obr. 12: Kolik času ti denně věnují tví rodiče?.....	51
Obr. 13: Vědí tví rodiče, jak trávíš svůj volný čas?.....	52
Obr. 14: Pochválí tě rodiče, když v něčem uspěješ, když uděláš něco správného?	53
Obr. 15: Komu se svěříš, když tě něco trápí?.....	54
Obr. 16: Kdo nejvíce ovlivňuje tvé názory?	55

Bez druhých je život, láska a štěstí pouhou utopií. Jsme spolu navzájem propojeni tisíci vlákny. Jeden život závisí na druhém, žádný se bez druhého nemůže rozvinout.

Phil Bosmans

ÚVOD

Člověk je tvor společenský. Až na výjimky nežijeme osamoceně, ale ve větším či menším kontaktu s jinými lidmi. Komunikujeme s nimi, spolupracujeme, navazujeme přátelství nebo jsme s nimi v konfliktu. Mezilidský kontakt je pro každého jedince velmi důležitý a jeho nedostatek mívá pro budoucnost jednotlivce i společnosti nepředstavitelné následky.

První životní vzory dítě nachází ve své rodině. Představují je pro ně jeho nejbližší: rodiče, sourozenci a prarodiče. S postupujícím věkem se dítě zapojuje do dalších sociálních skupin, navazuje nové vztahy a získává nové vzory, a to zejména mezi učiteli a třídním kolektivem. Později, často na základě společných zájmů a názorů, poznává své budoucí přátele, které si hledá již od dětských let. Také později v soužití s partnerem dochází k silnému vzájemnému, vědomému i nevědomému ovlivňování.

Žijeme ve složitém světě - světě, ve kterém cítíme spoustu rozporů, jsme svědky mnoha konfliktů, neštěstí a katastrof. I ve vyspělých státech dochází k poklesu morálky, rozpadu rodiny, drogovým závislostem, zvýšené kriminalitě atd. Všichni dnes vědí a také dovedou patřičně využívat svých práv, vědí, na co všechno mají nárok, ale že existují také určité povinnosti, morálka a mravní normy buď nevědí vůbec, nebo to s úspěchem ignorují. Právo je ovšem prvotně soubor pravidel chování, která jsou závazná pro všechny. Stejně důležitá je však také morálka, která by měla regulovat chování každého z nás.

Je dokázáno, že člověk většinou jedná pod vlivem prvotních a často již v konkrétních rysech zapomenutých dojmů z dětství, kdy rodiče dítěti vštěpovali, co je či není správné, jak se má či nemá chovat, co je spravedlnost a nespravedlnost, co je dobré, co špatné, čestné a nečestné. Děti již od mládí, ať vědomky či nevědomky napodobují své rodiče, a to v čemkoliv. Proto je tak důležité, aby v průběhu formování svého charakteru měly kolem sebe vzory pozitivní.

V první kapitole této práce považujeme za nutné vysvětlit některé důležité pojmy použité v této práci, a to přímo slovy autorů zabývajících se touto tematikou. Dále zde seznamujeme s autory, kteří se problematikou sociálních vztahů a důležitostí sociálních vzorů zabývají.

Ve své práci popisujeme - v teoretické rovině - a charakterizujeme aspekty sociálních vztahů, jejich utváření, vzory v rodině, škole a společnosti, poukazujeme však i na nežádoucí vlivy a zdůrazňujeme úlohu rodinné a školské výchovy. Zaměřujeme se zejména na skupinu dospívajících, neboť ta je v současné době považována za nejohroženější a nejvýrazněji se na ní projevují chyby ve výchově nebo její částečná, někdy v extrémním případě téměř naprostá absence.

V empirické části ověřujeme sociální vztahy ve skupině dospívajících a zjišťujeme, jaké jsou sociální vzory mládeže, jakou úlohu hrají v jejich životech sociální vzory společenské či rodinné.

Pro téma „Vzory v sociálních vztazích“ jsem se rozhodla z toho důvodu, že v poslední době čím dál častěji uvažuji nad tím, kam se poděla morálka, slušné mezilidské vztahy, mezilidský soucit. V rámci výkonu svého povolání u policie, avšak nejen při něm, mám totiž možnost se téměř denně setkávat s mezilidskými vztahy právě opačnými. Proto považuji za velmi důležité, abychom se my, dospělí lidé, zamysleli nad tím, jak se k sobě navzájem chováme, jak svým chováním ovlivňujeme zejména mladší generaci, pro kterou se, i když třeba nevědomky, stáváme vzory v chování a jednání. K tomu bych chtěla, alespoň minimálně, přispět svou prací.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Vysvětlení základních pojmů použitých v bakalářské práci

V této části vysvětlujeme některé pojmy použité v této práci, a to nejčastěji tak, jak je vymezují autoři, kteří se zabývají těmito otázkami.

Adolescenci označuje J. Průcha jako: *“Věkové období označované česky jako dospívání. Adolescenci se rozumí období mezi skončením puberty a nástupem rané dospělosti, tedy přibližně mezi 14. a 20. rokem věku. Psychický a fyzický vývoj adolescenta se blíží ke svému dokončení, vazby s rodiči se uvolňují, je preferován styk s vrstevníky, rozvíjí se intenzivní emocionální život.”* (Průcha, 2009, s. 12)

Identifikací rozumíme dle internetové encyklopedie wikipedie jednu z forem sociálního učení. Při identifikaci přejímá jedinec jednání svého vzoru jako celek. (<http://wikipedie.org>)

„Interakcí rozumíme vzájemné působení jedinců, skupin, velkých společenství na sebe navzájem. Může mít různé formy, od pasivního přizpůsobování se až po vzájemné ovlivňování a manipulování jedněch subjektů druhými“. (Průcha, 2009, s. 120)

Komunikaci definuje Z. Bakošová jako způsob dorozumění se mezi lidmi, předávání informací, postojů, názorů, pocitů. (Bakošová, 1994, s. 58)

Napodobováním rozumíme dle internetové encyklopedie nejčastější formu sociálního učení, přenos určitých znaků v jednání osoby v závislosti na chování osoby napodobované. (<http://wikipedie.org>)

„Prosociální chování je takové chování jednotlivce nebo skupiny, které je v souladu s normami dané společnosti. Chování a jednání, které je zaměřeno na dobro druhých, chování zdvořilé, empatické, pomáhající, ochraňující.“ (Průcha, 2009, s. 226)

Pubertu popisuje J. Průcha jako věkové období dospívání, přibližně mezi 11. a 15. rokem života. Jedinec se nerovnoměrně rozvíjí po anatomicko – fyziologické stránce, po intelektové stránce, emocionálně i sociálně. Typická je snaha vymanit se ze závislosti na autoritách, vzdorem si vymoci větší samostatnost myšlenkovou i sociální. (Průcha, 2009, s. 236)

„Rodina je nejmenší sociální skupina, spojovací článek mezi jednotlivcem a společností.“
(Bakošová, 2008, s. 108)

Rodinu označuje M. Přádka jako přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči. (Přádka, a kol., 1998, s. 26)

Sebepojetí vysvětluje J. Průcha jako představu jedince o svém já. Vyvíjí se ve vztahu k okolnímu světu, je sociálním světem ovlivňována. (Průcha, 2009, s. 259)

Socializaci rozumí B. Kraus proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, proces postupného začleňování se do dané společnosti, proces učení se v dané společnosti žít. (Kraus, a kol., 2009, s. 16)

Sociální roli chápe J. Průcha jako chování, které skupina očekává od každého svého člena. Závisí na normách a hodnotách dané skupiny a na sociální pozici jedince ve skupině. (Průcha, 2009, s. 271)

Sociální skupina je dle J. Průchy každé seskupení lidí, které v jejich vědomí vytváří pocit sounáležitosti, např. rodina, školní třída, pracovní skupina apod. (Průcha, 2009, s. 265)

Sociální vzor je v internetové encyklopedii definován jako osoba, jejíž jednání, ať již kladné či záporné, jedinec přejímá, napodobuje určité chování, identifikuje se s touto osobou. Jedinec přejímá jednání svého vzoru často na základě citového vztahu nebo obdivu k němu. (<http://wikipedie.org>)

„Sociální role je soubor normativně vymezeného, očekávaného, dovoleného a vyžadovaného chování. Je to předpis určitých způsobů chování, jak by se měl chovat člověk, který zaujímá ve společnosti určité postavení (pozici).“ (Vízdal, 2009, s. 43)

Soupeření vymezuje J. Průcha jako interakci lidí v takové sociální situaci, v níž úspěch jedince (skupiny) závisí na tom, aby podal lepší, vyšší výkon než ostatní jedinci. Jedná se o interakci „kdo s koho“, jde o rivalitu, která může snadno přerůst v konflikt mezi dvěma či více lidmi. (Průcha, 2009, s. 276)

Soutěžení je dle F. Vízda z psychologického hlediska něčím kvalitativně odlišným od soupeření, avšak při soutěži nejde o interakci „kdo s koho“ v pravém slova smyslu, ale o prostředek ke zvýšení individuálních nebo skupinových, nejčastěji sportovních nebo pracovních výkonů. (Vízda, 2009, s. 59)

„Výchova je působení na procesy učení a socializace s cílem přeměnit, přetvořit člověka. Jako součást sociokulturní revoluce je v širším smyslu totožná se socializací. Jde o funkční působení – pomoc jedinci v jeho životní dráze. V užším smyslu ji chápeme jako plánované, cílevědomé, záměrné působení, zaměřené na tvorbu hodnotových postojů a mravní chování a přesvědčení. Smyslem výchovy má být kultivovaná bytost, otevřená problémům současné civilizace.“ (Bakošová, 1994, s. 19)

1.2 Přehled problematiky v literatuře

Problematikou mezilidských vztahů, sociálních vzorů, zejména u dětí a mládeže, se zabývá celá řada našich i zahraničních autorů, z jejichž názorů a odborných zkušeností čerpáme v této bakalářské práci. Patří k nim např. B. Kraus, J. Pelikán, I. Plaňava, J. Valenta, ze zahraničních pak Z. Bakošová, G. Palovčíková, R. R. Olivar a mnoho dalších psychologů, pedagogů, sociologů, vychovatelů a dalších profesionálů, kteří pracují s dětmi a mládeží.

V této kapitole uvádíme vybraná díla, která byla základem pro tuto bakalářskou práci.

BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc.

Ve svém díle představuje autorka sociální pedagogiku a také výchovu jako pomoc, nezaměřuje se však pouze na pomoc ohroženým skupinám populace, ale na pomoc jedincům z různého sociálního prostředí. Zabývá se školským prostředím, otázkami rodinné výchovy, ale i otázkou pomoci například opuštěným dětem. Autorka vyslovuje přání, aby její monografie přispěla k utváření nejen vychovatelských kompetencí studentů, ale aby přispěla také ke schopnosti pomáhat, umění projevit solidaritu a empatii a také zvýšit citlivost vůči necitlivosti dravých a drsných lidí, což je jeden z hlavních úkolů sociální pedagogiky.

GRÁC, J. Vzory a modely v životě člověka.

Autor nabízí populární formou široký záběr faktů a poznatků v oblasti vědy o člověku a kulturní společnosti. Zabývá se např. významem příkladu pro člověka z pohledu historického i současného, dále úlohou napodobování a připodobňování se ve smyslu kladném i záporném, podrobně rozebírá problematiku vzoru v životě člověka, a to rodičovského, učitelského a partnerského – s důrazem na roli přátelství jako vzoru kladných partnerských vztahů.

EYROVI, L., R. Jak naučit děti hodnotám.

Manželé Eyrovi ve své knize ve dvanácti kapitolách předávají ostatním rodičům vlastní zkušenosti s výchovou svých devíti dětí. Podrobně vysvětlují, které morální hodnoty považují za důležité a proč je tak nezbytné děti těmto základním hodnotám již

od raného dětství učit. Uvádějí také způsoby, jak nenásilně děti v různém věkovém období k té které hodnotě přivést.

OLIVAR, R., R. Etická výchova.

V této knize upozorňuje autor na etické a výchovné problémy, které člověka ohrožují v jeho duševní existenci a nabízí pomocnou ruku při jejich řešení. Zdůrazňuje, že člověku již nepostačí pouze vzdělání, ale potřebuje také výchovu a sebevýchovu. Přitom klade důraz především na výchovu k prosociálnosti.

PALOVČÍKOVÁ, G., RYBÁROVÁ, L. Rozhovory na všedný deň.

V tomto díle se autorky zabývají bohatou paletou problémů, se kterou se mladý člověk setkává při své cestě k dospělosti. Vychází přitom z vlastní praxe v oblasti vývojové a sociální psychologie a také z poznatků mnoha dalších odborníků.

PELIKÁN, J. Výchova pro život.

Tato kniha upozorňuje na nutnost lidstva obrátit svou pozornost zpět k člověku, jeho podstatě a tím i k výchově. Autor se zamýšlí nad otázkami, k čemu a k jakým hodnotám vychovávat děti a mladé lidi, žáky a studenty na vysokých školách, ale i své vlastní děti v rodině. Pokouší se také hledat odpověď na otázku, zda je možné vychovávat děti k sebeprosazení a zároveň k ohleduplnosti a toleranci k druhým lidem, to vše za podmínky, že bude dítě šťastné.

PLAŇAVA, I. Jak (to) spolu mluvíme.

Autor této psychologické knížky o dorozumívání se i o nedorozuměních mezi lidmi vysvětluje a objasňuje čtenáři používané komunikační styly. Vysvětluje pravidla konverzačního stylu, a to v případě shodného názoru na určitou věc, ale i rozdílného názoru. Při správném použití mohou tato pravidla posílit vzájemné vztahy mezi lidmi.

1.3 Cíl teoretické části bakalářské práce

Zespolečenštění čili socializace se uskutečňuje na základě mnoha mechanismů, z nichž jeden z nejdůležitějších je působení vzoru na jedince, jeho napodobování, identifikace s ním. Cílem teoretické části práce je zprostředkovat čtenáři teoretické poznání o sociálních vztazích a vyzdvihnout jejich důležitost, neboť právě ony jsou základem pro vytváření sociálních vzorů.

Dále chceme čtenáři této bakalářské práce popsat a vysvětlit utváření a význam společenských vzorů, vzorů v rodině, varovat před působením negativních vzorů, zejména masových komunikačních prostředků a vlivu nevhodných vrstevnických skupin.

Cílem je také zdůraznit potřebnost vzorů kladných a především upozornit na důležitost vlivu takových vzorů zejména v životě dospívajících jedinců.

Jako metoda byla použita obsahová analýza z dostupných materiálů.

2. ČLOVĚK V SOCIÁLNÍCH VZTAZÍCH

„Základním prostředkem socializace jsou mezilidské vztahy, protože požadavky společnosti jsou vždycky zprostředkovány v sociálních interakcích, ve kterých se s nimi člověk setkává. Všem sociálním vztahům se musí člověk učit. Sociální učení je proces, kterým získáváme a uplatňujeme sociální zkušenosti v nových sociálních situacích. „ (Hyhlík, Nakonečný, 1977, s. 266)

Můžeme konstatovat, že jedině socializací, čili zespolečněním, se člověk stává sociální bytostí. To znamená, že se chová podle hodnot dané společností a přijímá je za vlastní.

Vycházíme – li tedy z poznatků řady odborníků i z vlastní zkušenosti, vidíme, jak pravdivé je tvrzení, že člověk ke svému plnému a šťastnému životu potřebuje společnost lidí. Žít, pracovat a být šťastný může člověk jen ve společnosti lidí.

Potřeba společnosti patří mezi základní lidské potřeby a musí být patřičně uspokojovaná. Sociální vztahy jsou nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje také pocit štěstí. Významně přispívají k snížení vlivu stresových situací, přispívají nejen k duševnímu klidu, ale také, i když nepřímo, k upevnění zdraví člověka. J. Pelikán upozorňuje na to, že není rozhodující kvantita vztahů, ale jejich kvalita, tzn. že člověk má možnost pohovořit si s někým o svých problémech. Uvádí dokonce několik variant vlivu sociálních kontaktů na snížení distresu:

- a) *Vhodně volené sociální kontakty mohou vést k posílení sebevědomí a víry ve vlastní síly, což omezuje prostor pro distres.*
- b) *Pozitivní mezilidské vztahy vyvolávají i kladné emoce včetně uspokojení a vnitřního uklidnění, což potlačuje depresi, vnitřní napětí a neklid.*
- c) *Vědomí toho, že existuje nějaké zázemí, kam se člověk může uchýlit, a lidé, kteří v případě potřeby poskytnou pomoc nebo alespoň psychickou podporu, snižuje citlivost na nepříznivé vnější vlivy, vyvolávající distres. (Pelikán, 1997, s. 33)*

Na procesu utváření sociálních vztahů se podílí nejen vnější faktory, tedy faktory okolního prostředí, ale i faktory vnitřní. Každý člověk přichází na svět s určitými dispozicemi, podle kterých se chová. Tyto dispozice jsou v průběhu života právě těmito

faktory modelovány. K faktorům prostředí patří, jak jsme již uvedli, působení ostatních lidí, bez nichž není utváření sociálních vztahů logicky možné.

Jak uvádí L. Klindová: *„Na vývoj jednotlivce má nejsilnější vliv sociální prostředí, lidé. Od lidí se učí řeči, v níž jsou obsaženy poznatky a zkušenosti celého lidského pokolení, k lidem si vytváří bohaté a rozmanité citové vztahy, od lidí si osvojuje způsoby jednání přiměřené společnosti, v níž žije.“* (Klindová, Rybářová 1981, s. 13)

Mezi jedny z nejvýraznějších modelačních faktorů sociálních skupin patří působení rodiny a později také školy, tedy i pedagoga. Oč v celém procesu socializace vlastně jde?

„Produktem sociálního učení je sociální role, tj. způsoby chování, které jsou očekávány od lidí určitého společenského postavení v určité sociální situaci“ (Hyhlík, Nakonečný 1977, s. 292).

J. Valenta považuje za velmi důležité pro tuto roli člověka při osobnostním či sociálním rozvoji „trénovat“, a to již v průběhu odborného vzdělávání, při přípravě na určitou specifickou profesi, na určitý specifický typ činnosti či situace. Pro naše účely tedy pracujeme se specifickými rolemi, do kterých se žák – vychovávaný – dostává nebo dostat může.

Tyto role J. Valenta dělí na:

- jednání v rolích, které žák skutečně zastává nebo které mohou v jeho životě nastat v současnosti
- jednání v rolích, do kterých se může dostat později
- jednání v rolích, do kterých se žák dostane jen málo pravděpodobně anebo vůbec, avšak jsou pro něj důležité z hlediska učení

(Podle J. Valenty, 2006)

Je-li však narušen proces sociálního učení, je narušena také výsledná sociální role. To v praxi znamená, že dítě nenajde svoji správnou sociální roli a tím je narušen jeho vztah s okolím.

„Četné výzkumy ukazují, že dítě, které vyrůstá v nepříznivém prostředí, bez přiměřených vzorů sociálního chování, má obtíže s přizpůsobováním se společnosti“ (Klindová, Rybářová 1981, s. 45).

V procesu zespolečenštění jedince je velmi důležitá také výchova, která se děje většinou prostřednictvím osobnosti rodičů a pedagogů. V širším slova smyslu můžeme říci, že výchova je totožná se zespolečenštěním, čili se socializací. Z. Bakošová chápe výchovu v užším slova smyslu jako plánovité, cílevědomé, záměrné působení, zaměřené na tvorbu hodnotových postojů a mravní chování a přesvědčení. A dodává: „*Smyslem výchovy má být kultivovaná bytost, otevřená problémům současné civilizace.*“ (Bakošová, 1994, s. 19)

„*Výchova je těžištěm socializace, protože urychluje a také ulehčuje zespolečenštění člověka, který jejím prostřednictvím snadněji přebírá všeobecné společenské zkušenosti a postupně přebírá postoje a vlastnosti potřebné pro život ve společnosti.*“ (Kraus, a kol., 2009, s. 19)

V jiné ze svých knih poukazuje B. Kraus také na skutečnost, že výchova kultivuje nejen jedince, ale celou společnost, je totiž součástí chodu a také součástí fungování řady institucí. Můžeme jmenovat například školu, rodinu, dílčí funkci má však také například v hromadných sdělovacích prostředcích, různých společenských organizacích atd. (Podle B. Krause, 2001)

Nesmíme však zapomínat, že na utváření osobnosti se účastní nejen výchova, ale také dědičnost, prostředí, ve kterém žije. Na vývoji člověka se podepisují životní podmínky, které vytvářejí sumu zkušeností každého z nás a odrážejí se ve vývoji našich názorů, postojů a vztahů. (Podle J. Pelikána, 1997)

Jaká výchova má však v dnešní složité době šanci na přežití a uplatnění jedince? Podle Z. Bakošové je to výchova jako pomoc. Má jedince provázet životem tak, aby se stal člověkem, aby uměl plnohodnotně prožít svůj život. Autorka přitom klade důraz na spojení srdce a mysli. (Podle Z. Bakošové, 2008)

K tomu, aby společnost dobře fungovala, je velmi důležitá role disciplíny a sebedisciplíny. Můžeme se dočíst, že disciplína je dobrovolné nebo povinné zachování pořádku, zásad chování. Z toho vyplývá, že člověk, který činí a chová se podle požadavků na něj kladených, je člověk disciplinovaný. To značí, že pokud chceme, aby něco proběhlo dobře, aby všude vládl pořádek, úspěšnost, bezpečnost a spokojenost, musíme dodržovat jisté stanovené nebo dohodnuté zásady a pravidla, a to jak ve veřejném, tak v soukromém životě. Tyto zásady má jak rodina, škola, každé

pracoviště, tak celá společnost, stát atd. Z každého postavení, které člověk v průběhu života zastává nebo bude zastávat, pro něj vyplývají nejen práva, ale i povinnosti. Tyto plní nejdříve jako dítě, žák, student, později jako partner, zaměstnanec, živitel rodiny a občan.

2.1 Význam vzorů v životě mladých lidí

Hovoříme – li o mládeži, myslíme tím tu část populace, která již není dětmi, avšak nepatří ještě mezi dospělé. Na plnění role dospělého se ještě připravují. Někteří autoři označují jako mládež část populace ve věku 15 – 25 let, někteří s ohledem na ty, kteří studují vysoké školy, tuto hranici zvedají na 30 let. Dle B. Krause se mládež vyznačuje určitými osobnostními rysy. Jmenuje především zvýšenou míru kritičnosti, touhu po samostatnosti, svobodě jednání a myšlení, ale také hovoří o značném sebevědomí dospívajících. Upozorňuje také na změnu vztahu k autoritě, přehodnocování dříve přijímaných vzorů, nejčastěji rodičů. (Podle B. Krause, 1998)

Období dospívání je velmi důležité zejména z pohledu socializace, tedy zespolečenštění, které probíhá po celý život, a nebudeme se mýlit, když konstatujeme, že zejména v období dospívání probíhá nahodile a živelně. V období dospívání totiž dochází k završení profesní přípravy, vstupu do zaměstnání a adaptace v něm, k navazování partnerských vztahů, zakládání rodin a poté také k samostatnému prosazování se ve společnosti. (Podle B. Krause, 2009)

Také působení vzorů, ideálů, příkladů jako jednoho z mechanismů socializace se v této době zásadně mění. Jestliže byl jedinci v mládí vzorem například jeden z rodičů, oblíbený učitel či oblíbená postava z filmu pro děti, může se novým vzorem dospívajícího stát po určité období také člen vrstevnické skupiny nebo člověk z jeho okolí. Můžeme tedy konstatovat, že mimo rodinu a školu se v tomto období prosazují výrazněji další socializační činitelé, tedy různé organizace mládeže, vrstevnické skupiny, přátelé.

Psychologové i pedagogové dobře vědí, že v každém mladém člověku dřímá touha vykonat něco hrdinského, nevšedního. Mnoho děvčat i chlapců vyhledává myšlenky slavných lidí, zjišťují informace o lidech, kteří věděli, co chtějí, a neváhali

za své cíle obětovat i život. Mnoho chlapců sní dokonce o tom, že znovu vypukne válka a oni se stanou partyzány a bojovníky proti nepříteli.

V tom spatřujeme nejen touhu po dobrodružství, ale i snahu hledat jasný, konkrétní, šlechetný cíl činnosti, který dává smysl života. Je však velmi důležité, aby mladí lidé uměli rozlišit mezi pravými a falešnými hrdiny. Za hrdinu je obvykle považován odvážný, udatný člověk, který vykonal významný skutek. Naproti tomu falešný hrdina touží po obdivu a uznání, cítí potřebu udělat něco neobvyklého, avšak nevidí kladný cíl své činnosti a nevidí smysl hrdinství v pomoci druhým lidem nebo v boji za správnou věc.

Historie i život kolem nás poskytují mnoho vzorů vytrvalosti, iniciativy, zásadovosti, sebeovládání a dalších obdivuhodných lidských vlastností. Prostřednictvím literatury a všech druhů médií mohou mladí lidé obdivovat a nacházet své vzory ať už mezi známými historickými postavami, mezi osobnostmi z řad umělců, až po významné tváře naší politické scény.

Kladným vzorem pro mladé lidi mohou být však i lidé z jejich nejbližšího okolí. Lidé, kteří jsou ohleduplní, mají zájem o druhé, nejsou k okolnímu světu lhostejní a sobečtí. Uvědomme si, že všechny velké věci se rodí z malých a že lidé s těmito vlastnostmi, které se v porovnání s hrdinskými činy hollywoodských hrdinů filmových pláten mohou zdát malicherné, mohou být právem nazýváni hrdiny všedního dne.

V současnosti však s překvapením zjišťujeme, že mladí lidé se odklánějí od ideálů a hrdinů, které ještě minulá generace pro jejich skutky obdivovala. Dnešní úspěšný člověk musí mít totiž jiné vlastnosti než úspěšný jedinec stolení minulého.

„Neexistují vzory chování, v lidech neexistuje tendence ke kompromisu, shodě. Otázkou dne je „mít“ a ne „být“. Konzumní způsob života, honba za materiálními hodnotami způsobuje krizi lidské identity. Výchova je v pořadí hodnot odsunuta na poslední místo.“ (Z. Bažoňová, 1994, s. 16)

Také J. Pelikán upozorňuje na skutečnost, že v současné době převládá tendence tzv. produktivní společnosti, ceněn je ten, který podává vyšší výkon. Do povědomí lidí se stále více a více vkrádá nutnost uspět.

„V této situaci se ideálem stává pragmatický, výkonný člověk, který se umí prosadit, člověk velmi praktický, jehož činnost má smysl pouze tehdy, vede-li ke konkrétním výsledkům.“ (Pelikán, 1997, s. 8)

Z praxe je známo, že zejména období puberty a adolescence není jednoduché a že právě v tomto období dochází k velkému ovlivňování mladých lidí. Mladý člověk si musí sám uvědomit, že jeho nové postavení přináší nejen nová práva, ale také nové povinnosti a závazky. Prvotní pouhé poslouchání rodičů a plnění jejich přání by měla v ideálním případě nahradit sebekázeň.

V téže době, kdy se mladý člověk osamostatňuje a vymyká z pout rodiny, začíná si hledat přátele. Jak již bylo řečeno, zejména v tomto období je vliv vrstevnických skupin na jedince veliký. Mladí lidé totiž cítí potřebu patřit k nějaké skupině, k níž se mohou přimknout a která uspokojí jejich touhu žít ve vztahu s lidmi, avšak také do určité míry bez závislosti na nich. Chtějí být pochopeni, sdílet s někým své prožitky, hovořit o svých ideálech a názorech.

Vrstevnickou skupinu charakterizoval výstižně M. Přádka: *„Pojem vrstevnická skupina znamená, že její členové jsou přibližně ve stejném věku, narodili se za podobných historických podmínek, jejich biologický, psychický, sociální a kulturní vývoj probíhá za přibližně stejných okolností. Samotná příslušnost k určité vrstevnické skupině má nepopíratelný význam po celou dobu života člověka. Ve vrstevnických skupinách mladý člověk většinou hledá životního či sexuálního partnera, vybírá přátele.“ (Přádka, a kol. 1998, s. 32)*

Hledání přítele, vzoru, ideálu je v této době velmi intenzivní - může se jím stát i přítel vysněný nebo pouze postava z románů. Nejčastěji dospívající vyhledává přátelství s vrstevníky, avšak časté bývá i hluboké přátelství a obdivování například oblíbeného učitele.

Vliv skupiny vrstevníků může být často i nebezpečný, neboť může člověka připravit o jeho vlastní názory a to může mít pro jeho budoucí život nedozírné následky. Jedinec je totiž neustále konfrontován se skupinovými názory a také hodnotami.

Pedagogickým a hlavně společenským problémem se stávají skupiny, které jsou sociálně deviantní, asociální. Pro současnou společnost je typický nárůst trestné

činnosti, kterou dospívající páchají obvykle v organizovaných, často vrstevnických skupinách. Alarmující je také neustále se snižující věk pachatelů trestné činnosti. Nutno konstatovat, že se nejedná pouze o majetkovou trestnou činnost, ale již i o činnost násilnou.

J. Pelikán přisuzuje velký význam faktu, že na přimknutí mladého jedince k asociální, rasistické nebo dokonce skupině zabývající se kriminální činností má velký podíl rozchod s tradicí, tedy bourání tradic a hodnotových systémů, což se odráží zejména v rodině, ve které chybí hlubší vztah dětí k rodičům. Právě uvedené citové nenaplnění vede u některých mladých lidí ke vzniku negativních citů, někdy až k nenávisti, která se, jak autor uvádí, může dokonce projevit v přimknutí se právě k takovým skupinám. Ztráta původních autorit se projevuje nezřídka i ve snaze hledat autority nové. (Podle J. Pelikána, 1997)

Praxe nám ukazuje, jak obrovský vliv na dospívajícího a hledajícího mladého člověka má dnešní konzumní společnost, v níž jsou majetek a moc považovány za cíl a smysl života. Je tedy nutné uvědomit si, jak důležité pro dospělé je, aby byli pro další generaci vzory kladnými.

Velkou úlohu v době dospívání mají názory a hodnocení vrstevníků, ale také dospělých, jejich souhlas či nesouhlas, pochvaly či pokárání, vlastní úspěchy nebo neúspěchy a srovnávání se s jinými. Jednotlivec vše nejen vnímá, ale vytváří si také určité představy o tom, jaký by měl být on sám. Jak se vidíme my sami, není totiž výsledkem pouze naší subjektivní úvahy o nás samotných. Do vytváření sebeobrazu se ve větší či menší míře promítá i to, jak nás vidí druzí lidé. Utváření sebepojetí člověka probíhá od raného dětství, a to v sociální interakci s osobami blízkého i širšího společenského prostředí, a to v činnostech, kterými se zabývá. (Podle F. Vízda, 2009)

2.2 Partnerské vztahy

„Všeobecně partnerství chápeme jako vztah dvou nebo více vzájemně působících subjektů na sebe, které mají stejné některé vnější a vnitřní znaky.“ (Grác, 1990, s. 224)

Na druhém stupni základní školy se poprvé začínají objevovat náznaky toho, že chlapcům již není lhostejná dívčí přítomnost a naopak. Náznaky počínajícího zájmu o opačné pohlaví jsou zpočátku velmi nenápadné.

Postupem doby se vztahy mezi děvčaty a chlapci tříbí a nadchází období tzv. prvních lásek. Zkušenosti z tohoto období často ovlivní chování i v dalších letech dospělosti. Již v této době by měli mít mladí lidé jisté informace, což v dnešní době pravděpodobně již mají, bohužel jsou většinou zprostředkovány různými, často nepřiliš vhodnými zdroji (kamarádi, nevhodná literatura atp.).

O lásce a partnerství by si tedy měli s mladým člověkem povyprávět především rodiče, od kterých vlastně i nevědomě přebírá již od útlého dětství představu o budoucím partnerském soužití. V rodině prožívá budoucí přípravu na lásku, a proto je velmi důležité, aby rodinu spojoval hluboký, upřímný cit. Rodiče jsou mu vzorem, modelem, podle kterého se jednou i on bude chovat ke svému partnerovi.

Velmi diskutovaným tématem bývají v současné době, ve které se rozšířilo mnoho pohlavních nemocí, věrnost a sexuální zdrženlivost. Ať už s těmito hodnotami rodiče souhlasí či nikoliv, musí k nim zaujmout určitý postoj, neboť se jedná o velmi důležitou oblast v životě dospívajících dětí.

Mnoho rodičů, kteří se v období vlastního dospívání nechovali sami zdrženlivě, nechce kázat svým dětem o morálce, avšak přitom se trápí pomyšlením, že by se děti mohly zachovat stejně nezodpovědně jako oni. Jestliže se však dokázali poučit z vlastních chyb, není důvod, aby jejich děti musely projít stejně klikatou cestou jak oni.

Pro pochopení tak důležitých pojmů jako jsou věrnost a morální chování je opět velmi důležité, aby děti měly možnost pozorovat a uvědomit si stejné žádané chování u svých rodičů. Pomůže jim, když zjistí, jakou váhu rodiče přikládají uvedeným hodnotám a jak se jimi osobně řídí. Vlastním příkladem mohou dítěti ukázat, jak je hezké, když se dva lidé mají rádi – i tak jednoduchou věcí, jakou je polibek

na rozloučenou, pohlazením druhého nebo držením se za ruce, zdůrazňovat věrnost a vzájemnou spolehlivost partnerů.

Při těchto rozhovorech je možné využít zkušeností, které děti získaly díky televizi, časopisům, filmu a písničkám. Všechny podněty tohoto druhu mohou posloužit k upřímnému vyznání o tom, co je pokládáno za vhodné a za nevhodné, bezpečné a nebezpečné, co je morální a druhým pomáhá a co je amorální a může druhého fyzicky nebo emocionálně poranit. (Podle L. a R. Eyrových, 2000)

Velmi důležitý vztah pro každého z nás je přátelství, ať s osobou stejného pohlaví či opačného. Může trvat velkou část života a s trochou nadsázky lze tvrdit, že i celý život, a můžeme je chápat jako velkou výhru a odměnu. Mnoho lidí je toho názoru, že lidé opačného pohlaví nejsou schopni se spolu pouze přátelit, aniž by navázali vztah intimní. Faktem je, že přátelství náš život a naše vztahy nesmírně obohacuje.

Podle R. Olivara je jisté, že pro každý z těchto vztahů je velmi důležité vzájemné porozumění, vzájemné přijetí a vzájemné ocenění a uznání. Pro vzájemné porozumění je potřebná reciproční empatie. Přijetí vyplývá z pozitivního hodnocení druhého. K vzájemnému uznání dospíváme na základě pozitivního hodnocení a praktickou realizací správné komunikace. (Podle R. Olivara, 1992)

2.3 Soutěž ve vztazích

„Při soutěžení máme na mysli ty formy konfrontace, kde střetnutí soutěžících jedinců je v první řadě výzvou k aktivaci sil, které by jinak zůstaly „ležet ladem“. Jde v něm v podstatě o výšení výkonu všech účastníků.“ (Křivohlavý, 1986, s. 149)

Říká se, že v naší společnosti jsme přímo obklíčení soutěživostí, ať se již jedná o soutěž ekonomickou, profesionální, sociální, uměleckou nebo sportovní, která podmiňuje naši kolektivní existenci.

Právě společnost určuje pravidla, na základě kterých lidé o předměty, společenské role i osoby soupeří, soupeří také o dosahování určitých cílů. Někdo potřebuje vládnout, jinému postačuje získání vážnosti kvalitní prací a některým stačí pouze vystavovat na odiv své společenské postavení vlastněním určitých předmětů.

Optimálním stavem by bylo, kdyby všichni lidé pracovali na místech, na která svou výbavou a schopnostmi stačí, kde se dobře cítí a kde fungují ku prospěchu společnosti.

Je jasné, že určitá míra soutěživosti v kolektivu je jistě zdravá a nezbytná pro motivaci člověka, avšak při posuzování soutěživého chování je nutné jasně rozlišovat. V prosociální perspektivě mezi těmi, kteří se zaměřují na efektivitu a kompetenci v oblasti věcných úloh, a těmi, kteří v honbě za vlastním úspěchem kladou překážky druhým nebo se je dokonce snaží likvidovat.

Ti první se snaží neustále překonávat sebe sama, svou úlohu plnit stále lépe a lépe, nebo dokonce přesáhnout určitou hranici. Vědí, že musí soustředit svou energii, pozornost a schopnosti k dosažení vytyčeného cíle a neplýtvají svou energií na věci, které k tomuto cíli nevedou. Proto je toto chování plně funkční, má největší šanci na úspěch a je vhodné pro prosociální kontext.

F. Vízdal uvádí, že soutěžení je vlastně motivování soutěžících k vyššímu výkonu. Soutěžení můžeme považovat za sociální hru s facilitačním účinkem na probíhající individuální a skupinové činnosti. Upozorňuje však také na to, že soutěž nesmí přerůst pouze v boj mezi soutěžícími, protože pak by ztratilo svůj facilitační efekt na výkon a stalo by se pouze prostředkem boje mezi soutěžícími, který má už jen inhibiční účinek. (Podle F. Vízdala, 2009)

Aktivity těch, kteří se soustředí na kladení překážek druhým, jsou zaměřeny proti osobám, na porážku nebo eliminaci konkurentů, nejsou ani plně funkční, ani plně efektivní. Pozornost takového jedince bývá totiž rozptýlena mezi úlohu, kterou má plnit, a boj proti druhým osobám. Je nutno konstatovat, že tyto aktivity jsou také v rozporu s prosociálností.

Přijatelnou a stimulační soutěží je sport. Mimo to, že znamená užitečnou aktivitu pro tělo a psychickou relaxaci, je prostředkem uplatňování asertivity. Při sportu je však nutné mít neustále na zřeteli, že se jedná pouze o hru.

Dalším způsobem praktikování asertivity může být debatování s přáteli pojeté jako sport na mentální a emocionální úrovni. To je dobré jako trénink při obraně vlastních ideí, argumentů, při němž využíváme síly a intenzity. Základem je nepoškozovat přitom svou ani partnerovu sebeúctu.

2.4 Konflikty ve vztazích

V lidském soužití se odráží nejen potencionální osobní odlišnosti, ale i ty, které jsou vyjádřené chováním a vyvolávají konflikty. Odlišnost od druhých je něco, co vnímáme neustále. Kdybychom však byli všichni stejní, nebyl by možný žádný vztah. Proto je nutné, aby byl někdo jiný než já, a proto jen tehdy může vzniknout vztah k někomu. Je to totiž odlišnost, která umožňuje pohyb, komunikaci, transformaci a růst.

Těžkosti, problémy, konflikty, nepochopení, špatná nálada, rozčilení, úzkost, zklamání, rozčarování, pochybnost, frustrace, špatný charakter, hněv atd. bývají někdy považovány za nepřekonatelné překážky v navazování vztahů.

Avšak R. Olivar považuje existenci těchto negativních skutečností za absenci pozitivních. Vysvětluje, že nepochopení osvětluje pochopení, konflikt se dotýká svého řešení. Ve skutečnosti jsou výzvou, abychom je přijali jako zdroj vlastní obnovy, obnovy druhých a vzájemných vztahů, jako příležitost k darování, odevzdání se a lásky. (Podle R. R. Olivara, 1992)

Bývá zdůrazňována také potřeba naučit mladistvé schopnosti zvládat řešení konfliktů, protože jen tak je možné v životě obstát. Cvičit je v tom, jak se dostat ze situací, kdy nebudou vědět, jak dál. Rozpoznat konfliktní situace, nevyhýbat se jim, vypořádat s nimi a nenechat se ukolébat zdánlivým smírem.

Při konfrontacích, které hrozí vyhrocením v konflikt, bývá uváděno několik rad, jak konfliktu předejít:

- neupřednostňovat svůj názor, a to zvláště na počátku rozhovoru
- centrem zájmu je dobré udělat názor druhého
- je vhodné vyvarovat se častých řečí o sobě
- taktické je uvést nejdříve ty argumenty, se kterými bude protivník souhlasit
- vyzvat druhého, aby hovořil, chceme se přece dozvědět co nejvíce o jeho postojích a motivech
- domluví - li protivník, je taktické nereagovat ihned, neboť soupeř často nevydrží určitou pauzu a začne mluvit dále

- je dobré občas se podívat, uznat výpověď druhého za pozoruhodnou a také si zahrát na tzv. ozvěnu, což znamená zopakovat poslední slovo po druhém

Doporučovaná bývá argumentace na základě logiky, které je vhodné dávat přednost před „argumentací silou“. (Podle Z. Bakošové, 1994)

3. SOCIÁLNÍ VZTAHY A MOŽNOSTI JEJICH UTVÁŘENÍ

Velmi důležitým aspektem pro vytvoření jakéhokoliv sociálního vztahu s jinou osobou je porozumění druhému a dorozumění se s ním. Abychom druhému porozuměli, musíme s ním mít něco společného. Porozumění vyžaduje také nutně velikou dávku tolerance. Děti by měly být tolerantní k lidem, kteří mají jiný životní styl, víru, barvu pleti, prostě k lidem odlišným od naší společnosti. Měly by vědět, že náš způsob života není jediný možný a také nemusí být nejlepší. Dospívající děti bývají k této otázce zvláště citlivé a je pro ně tedy dobré, když přijdou na to, že existují zajímavé věci, kterým se od lidí s jiným životním stylem můžeme přiučit.

Pro dorozumění je nezbytným nástrojem společný jazyk. Ne nadarmo se říká: „Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem.“ Své myšlenky a pocity však nesdělujeme pouze slovy, ale také mlčením, pláčem, smíchem, gestem ruky nebo mrknutím oka. Avšak ani to vše nestačí, abychom si porozuměli a měli tedy možnost vytvořit si mezi sebou určitý vztah. Musíme mít i určitou míru společných nebo podobných zkušeností se světem kolem nás i s naším vnitřním světem. Každý z nás má totiž určitý rámeček, zorný úhel pohledu, způsoby vnímání, chápání a hodnocení světa, lidí i sebe sama.

„K interakci dochází prostřednictvím komunikace. Tento proces chápeme jako sdělování informací, poznatků, myšlenek. Bez komunikace nemůže dojít k sociálnímu učení, nemohou se rozvíjet mentální procesy a nemůže existovat ani žádná forma sociální organizace.“ (Kraus, 1998, s. 65)

I. Plaňava radí čtenářům, jak spolu komunikovat, aby se jim dorozumívání a tedy i vytváření určitého vztahu dařilo. Tyto rady stručně shrnuje do tzv. jedenáctera:

1. Lidé kolem mne nejsou na světě proto, aby plnili všechna moje přání, uspokojovali každou mou potřebu a očekávání.
2. Ani já tu nejsem proto, abych každému vyhověl, s každým souhlasil a plnil všechna očekávání, která jsou mi adresována.
3. Je ovšem lepší, příjemnější a většinou i hodnotnější, když se s lidmi kolem sebe shodují, dobře spolu vycházíme. Takových lidí by kolem mě mělo být více než těch, s nimiž se neshodnu, nedomluvíme nebo jsem v konfliktu.

4. Zejména si dávám pozor, převažují-li ve mně negativní pocity, city a hodnocení, protože život je přece jen poněkud krátký na to, abych ho prožil v převažující podrážděnosti a neustále našťvanosti.
5. Uvědomím si, že kolem každého z nás je tak deset, v dnešní době možná i patnáct procent lidí, s nimiž se nelze dohodnout, domluvit, shodnout nebo akceptovat je. Na tyto komunikační „psychopaty“ si dávejme pozor, vyhýbejme se jim, jde-li to, není-li to možné, musíme se bránit a ubránit se.
6. S těmi ostatními, a je jich většina, se shodovat mohu, ale taky nemusím. Můžeme mít rozdílné postoje, různá přání a zájmy i rozdílná, byť slučitelná hodnocení. Pokud si tedy nějaký člověk myslí a říká něco jiného než já, není nutné ani žádoucí cítit se odlišností ohrožený, nejistý nebo rozzlobený.
7. Máme – li s druhým být opravdu v kontaktu, pěstujme a rozvíjejme zpětné vazby. Pozorně a zúčastněně si naslouchejme, dávejme si najevo, že se slyšíme a vnímáme.
8. Abychom předešli zbytečnému nedorozumění, je dobré hlídat, zda máme na mysli opravdu totéž, když používáme stejně znějících slov.
9. Dávejme si pozor, aby subjektivní vyjadřování převažovalo nad tak zvanými objektivními a obecnými soudy, ale také nedávejme bližnímu svému najevo, že pouze to moje tvrzení je jediné možné a správné. Nesouhlas, jiný postoj, odlišné hodnocení raději vyjadřujme subjektivně: že jde o můj pocit, dojem, názor.
10. Každá situace, každý kontext komunikace chce své. Domluvme se napřed na tom, zda si budeme jen tak povídat, nebo chceme něco domluvit, vyřešit.

V jedenácté radě klade I. Plaňava důraz na toto: aby předešlá sdělení měla šanci na uplatnění v praktickém životě, je třeba zamyslet se nad větou, kterou zformuloval B. Blažek v knize „Zprávy z Babylonské věže“ takto: Bez komunikování o komunikování bychom nedokázali rozumně komunikovat. (Podle I. Plaňavy, 1992)

3.1 Sociální vzory v rodině

Ruka, která hýbá kolíbkou, hýbá celým světem. (Anglické přísloví)

„Rodina je nejmenší sociální skupina, spojovací článek mezi jednotlivcem a společností.“ (Bařošová, 2008, s. 108)

M. Přadka rodinu označuje jako přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči. Dále uvádí, že lidé se v rodinném prostředí učí reagovat na svět kolem sebe, na situace, v nichž se postupně ocitají. Rodinu chápe jako sociální subsystém, ve kterém se člověk celý život učí hrát základní sociální role. A dodává, že obsah rolí v dnešních rodinách je velmi proměnlivý, neboť je vždy podmíněn kulturní a dobovou situací. (Podle M. Přadky, 1998)

„Rodina dítěti zprostředkovává sociokulturní zkušenost individualizovaně a pro ni specifickým způsobem. Učí je dovednostem sociální komunikace, řeči, způsobům uvažování a hodnocení, normám a žádanému chování ve formě rolí apod. To se projevuje obecně ve způsobu interpretace sociokulturních vzorců. V tomto smyslu funguje každá rodina jako zdroj variability, protože svoje členy stimuluje vždycky jinak, než to dělají ostatní. Jde např. o úroveň jazykových dovedností, způsob komunikace, o obsah různých rolí, hierarchii hodnot apod.“ (Vágnerová, 1999, s. 8).

Vycházíme – li z výše uvedeného, je jasné, že rodiče jsou pro děti vzorem v každém období života. S narůstajícím věkem přibývají i další osobní vzory a mění se způsoby následování zvolených vzorů.

V každém případě bývají právě rodiče osobami, o které děti projevují zpočátku největší zájem a které nejvíce obdivují. Avšak není tomu tak v každé rodině, pouze v takové, kde panuje mezi rodiči a dětmi hluboký citový vztah, kde se mají navzájem rádi. Rodiče jsou pro děti oporou, děti v nich cítí sílu, životní moudrost, porozumění, v jejich společnosti se cítí jistě a bezpečně. Rodiče jsou pro děti vzorem, ukazují jim, co smí a co nesmí, co se sluší a co se nesluší. V harmonické rodině se dítě učí společenskému chování, správnému vztahu k lidem, učí se řešit konflikty dohodou.

Jak již bylo řečeno, neexistují jen rodiny, kde panují harmonické vztahy. V rodinách, kde se rodiče stále hádají, chovají se k sobě násilně, nebo dokonce bijí děti, jsou děti nejen ochuzeny o mnohé krásné chvíle a zážitky, ale rodiče se zde pro děti stávají vzorem pro agresivní chování, nestálost, nezodpovědnost a dokonce pro protispolečenské a asociální chování.

Nejužší rodinný kruh tvoří děti, rodiče, a pokud žijí ve společné domácnosti, pak i prarodiče. Členy rodiny spojují příbuzenské vztahy, citové vztahy, vztahy vzájemné spolupráce a pomoci. (Podle G. Palovčíkové a L. Rybárové, 1984)

Je tedy velmi důležité to, kde dítě vyrůstá, povaha a způsob výchovy jeho rodičů, hodnotová orientace v rodině, soužití dítěte se sourozenci. Veškeré potíže, prožité konflikty a otřesy, které člověk jako dítě prožije, se posléze promítají do jeho budoucího života.

Postoje k lidem, věcem a okolí jsou v člověku utvářeny teprve v průběhu jeho vývoje a zrání, neboť osobnost každého jedince se tvoří postupným vrstvením a to, čím jsme dnes, je podmíněno tím, čím jsme byli včera a předevčírem. Neseme s sebou dědictví své vlastní minulosti od svých prvních začátků. (Podle J. Langmeiera, 1956)

V dítěti se odrážejí okolnosti životního prostředí i tradice společnosti. Již v šesti týdnech se dítě při spatření lidské tváře začíná usmívat. Začíná si spojovat obraz své matky s mnoha příjemnými zážitky, které mu přináší. Tento vztah je v podstatě prvním intimním vztahem v jeho životě. Tímto vztahem a také dalšími vztahy, zejména se členy své rodiny, je dítě podněcováno přizpůsobit se společenským požadavkům, snaží se zalíbit se a zavděčit se těm, které miluje.

Vztah k matce je pro dítě vzorem, jak dávat i přijímat lásku, učí se porozumět druhým lidem. Později, bývá udáván věk kolem tří let, je dokonce schopno spolupracovat s dětmi při hře, půjčit kamarádovi svou hračku nebo počkat, až na něj dojde řada. Dětské hry rozvíjejí vztah dítěte k druhým lidem, učí se plnit úkoly, které bude později plnit v lidské společnosti.

„Když si spolu děti soustředěně hrají, odehrává se mezi nimi něco podivuhodného. Nedá se to vyjádřit banálními slovy. Při hře se vždy trénuje s maximální angažovaností a vážností vzájemné soužití.“ (D. Wirz, 2007, s. 34)

Dítě chápe sociální vztahy zprvu velmi kuse a omezuje je pouze na své rodiče, vlastní rodinu, která je zpočátku nejvýraznější sociální skupinou, kterou dítě napodobuje.

Významnou formou sociálního učení je tedy napodobování. Mnohé způsoby chování dětí jsou produktem napodobování, které vzniká na základě identifikace dítěte s osobou blízkou, nebo osobou, na niž je citově zaměřeno, na kterou je fixováno. Touto osobou bývají zpravidla rodiče.

„Napodobení se vždycky uskutečňuje na základě identifikace, jejímž podkladem je citová (emocionální) vazba. Dítě nenapodobuje každého, nýbrž jen toho, kdo mu něčím imponuje, kdo má jeho důvěru a obdiv.“ (Hyhlík, Nakonečný, 1977, s. 267).

Rodina jako základní mikroprostředí zprostředkovává dítěti v průběhu sociálního učení hodnotové vzory a vzorce chování. Tato schémata a vzorce chování usnadňují dítěti sociální interakci a navazování pozitivních sociálních vztahů. Dítě pozoruje a napodobuje způsoby chování a jednání rodinných příslušníků, zejména pokud se s nimi identifikuje, ztotožní.

Každý rodič by měl mít na paměti, že dítě přejímá nejen slova rodičů, ale také jejich postoje. Prostě přirozeně napodobuje dospělé, a to ve všem možném. Dítě v budoucnu často jedná pod vlivem prvotních a většinou již v konkrétních rysech zapomenutých dojmů z dětství, kdy mu právě rodiče vštěpovali, co je a není správné, jak se má či nemá chovat, co je spravedlnost a nespravedlnost, co je dobré, co špatné, čestné a nečestné. Tyto prožitky z dětství jsou v každém z nás hluboce zakořeněny. Již v mládí by se měl malý človíček, ač ještě nezná přesné pojmy, naučit citu pro právo a spravedlnost.

Z toho také vyplývá, že nedostatečné podněty pro socializaci, a tedy i napodobování a identifikaci, se mohou projevit poruchami ve sféře psychických funkcí. To mohou být případy dětí identifikačně deprivovaných, které nemají ve svém okolí dostatek vzorů, a to ani v rodině, ve škole či jinde, s nimiž by se mohly ztotožnit nebo které by mohly napodobovat.

Výchova rodičů má mít vždy určitý styl, tzn. pravidla, kterými se rodiče ve výchově dětí řídí, v optimálním případě má být založen na lásce rodičů k dítěti.

Velmi důležité je také sebevzdělávání rodičů v oblasti rodičovství. Podle výzkumů však mnoho rodičů vychovává své děti spontánně, jiní odpozorují vzory od svých rodičů, něco poradí přátelé, známí. Jen málo rodičů si přečte odbornou literaturu, poslechnou rady odborníků. Spontánnost je sice příjemná, avšak ve výchově to vždy neplatí. Může mít různé účinky a vést ke krajnostem. Opakování rodičovských vzorů je dobré jen tehdy, když v nich nevládne násilí, manipulace nebo jiné nežádoucí postupy. (Podle Z. Bakošové, 2008)

Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečnění lidského individua, v socializaci jeho osobnosti. Klíčová úloha rodiny je spojena s její funkcí společenského dědění neboli předávání návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypech, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí. Opětné obsazení této pozice v další generaci bývá považováno za hlavní funkci rodiny.

Funkcí rodiny je však mnohem více:

- biologicko-reprodukční funkce
- ekonomická funkce
- socializační funkce
- výchovná funkce

„Demokratická společnost si klade za cíl vychovávat svobodného člověka, schopného nést zodpovědnost za svoje činy, člověka humanitního, mravného, kulturně i společensky vyspělého. Rodina vychovává své děti celým prostředím, atmosférou, chováním, vystupováním, svou hierarchií hodnot, vztahem k práci a sobě navzájem.“ (Bakošová, 1994, s. 27)

Vychováváme tedy děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra a buďme jim my sami dobrými vzory.

3.2 Sociální vzory společnosti

„Mezi nejvýznamnější kategorií vnějších vlivů coby činitelů psychického vývoje patří faktory sociokulturního prostředí. Představují soubor podnětů, které mohou rozvíjet specificky lidské vlastnosti, obvykle v rámci sociální interakce. Psychický vývoj dítěte ovlivňují především různé sociokulturní podněty. Je jich relativně velmi mnoho a každý z nich má specifickou funkci“ (Vágnerová, 1999, s.7).

O výchovu dětí se starají v nerozlučné jednotě rodiče, stát i různé společenské organizace. Z toho vyplývá, že výchova dětí není pouze soukromou záležitostí rodiny. Rodina totiž nemůže být odtržena od života společnosti. Moudrost ověřená věky i naší osobní zkušeností nás učí, že individuální i společenské štěstí je nutně spojeno s chováním založeným na jistých morálních zásadách. Není náhodné, že se lidé v mnoha různých zemích i kulturách učí stejným základním hodnotám. I dějiny nám vyprávějí o tom, že úpadek společnosti v různých etapách vývoje lidstva často souvisel s amorálním chováním lidí, kteří ztratili základní morální hodnoty a principy a tím i svůj duševní klid.

Proto je tak nezbytné vést pokračující generaci k základním morálním hodnotám. Existují však nějaké opravdu univerzální hodnoty? Nepodmíněné, neměnné, nezávislé? Lze najít univerzální pravidla chování, která jsou vždy správná a mohou být přijata jako dobrá nebo přinejmenším lepší než jejich opak? Výběr každého z nás by byl jistě individuální, na jednom však je možné shodnout se. Jak uvádějí manželé Eyrovi: *„Respektovaná a univerzálně „přijatelná“ hodnota prospívá jak člověku, který ji uznává, tak lidem, s nimiž v duchu této jednoty jedná.“ (Eyrovi, 2000, s. 12).*

K takovýmto hodnotám by měla rodina, škola i celá společnost vést další generaci, protože jedině tak máme my všichni šanci na přežití.

V posledních letech však sociální pedagogové i další odborníci zabývající se výchovou reagují na to, že hodnotový systém současné generace se posouvá jiným směrem, než je žádoucí. Masová média, ze kterých zmiňujeme především internet a televizi, a nezodpovědnost tvůrců některých televizních pořadů i internetových stránek silně ohrožují postoje a chování nejmladší generace, avšak nejen jí. Dochází k masivní devalvaci hodnot, ztrátě mravní zodpovědnosti, jsme svědky otupování a deformování

estetického citění a vkusu. Ztráta svědomí, otupený vkus, neprofesionalita a nekompetentnost představují dle B. Krause podhoubí, na kterém vyrůstá arogance a agresivita. Program je diktován požadavky trhu, masovým nevkusem a hlavně podle toho, co přináší tvůrcům zisky. (Podle B. Krause, a kol., 2001)

Mladá generace - částečně také pod vlivem médií - vyhledává a obdivuje především takové osobnosti společnosti, které jí média denně předkládají, tedy ty, co stále vidí. Dnešní člověk totiž má být mladý, bohatý, krásný a úspěšný. Obdivují tedy ty osobnosti, které dosáhly moci, získaly majetek. Přitom pro ně často není důležité, jakým způsobem svého úspěchu dosáhly. Zdá se tedy, že vítězí rčení, že účel světí prostředky.

3.1.1 Žádoucí sociální vzory

Pedagog

K osobám primárních rodinných příslušníků, které se podílejí na socializačním procesu, se přidává další významný socializační předěl, a to vstup do školy a především další nová autoritativní osoba učitelky..." (Matějček, 1989, s. 53).

Z toho jasně vyplývá, že dítě často vedle rodičů napodobuje také pedagoga. Pedagog je pro něho ideálem vědění, moudrosti, vzorem, kterému se chce vyrovnat. Snaží se mu přiblížit, zaimponovat mu, stát se předmětem jeho zájmu. Pedagog se pak stává důležitým socializačním činitelem ve vývoji dítěte. To se týká všech dětí.

Po dobu svého dětství a dospívání se dítě a posléze mladý člověk setká s mnoha pedagogy, nejprve v mateřské, později základní škole. Jak také dále uvádí Z. Matějček, *„...škola se stává rozhodujícím místem systematického vzdělávání dítěte, ale také významným místem jeho výchovy a sociálního života". (Matějček, 1989, s. 53).*

Dobrý učitel musí mít kromě hlubokých vědomostí ze svého oboru i vztah ke svému povolání. Musí mít dobrý vztah k lidem, zájem o práci s dětmi, ale také úctu a lásku k nim. Učitel má být vzorem pro své žáky, a to jak ve škole, tak mimo ni. Už velký pedagog A. S. Makarenko nastolil přísný požadavek, když řekl, že vychovatel se musí chovat tak, aby každý jeho pohyb vychovával. Osobní příklad je totiž nejlepší,

ale také nejtěžší výchovnou metodou. Vyžaduje značné úsilí, sebekritiku, sebedisciplínu, sebeovládání.

Masové komunikační prostředky

Je třeba také zdůraznit důležitost vzorů, které se objevují v MKP, tedy v televizi, na internetu, v rádiu, ve filmu. Vědci dokázali, že velký, alespoň krátkodobý pozitivní vliv na chování dětí má zhlédnutí prosociálně zaměřeného filmu, jehož účinek je ještě zesílen, pokud jeho sledování bylo spojeno s výkladem učitele, popisujícím chování vystupujících vzorů.

O pozitivních či negativních aspektech televize se velmi diskutuje. Jedno je však nevyvratitelné: její vliv na děti a dospívající je veliký. Z pozitivní stránky může být výchovné působení televize generátorem nových hodnot, které jsou výsledkem rozvoje kultury. Je však nutné vynaložit značné úsilí na neutralizování negativních vlivů televize, a to zvyšováním jejích pozitiv, stimulací kritického myšlení diváků. Kritickým myšlením se učíme smysluplně televize využívat, bránit se manipulaci a také rozvíjet myšlení. Učí nás také zpracovávat pozitivní hodnoty, které může obrazovka nabízet.

Skupina vrstevníků

Zejména v období dospívání, které je charakteristické četnými zásadními změnami nejen v tělesném, ale i duševním vývoji mladého člověka, je velmi důležitá skupina vrstevníků, do které se mladý jedinec, toužící po pochopení a přichýlení, začlení. Pocit sounáležitosti a opory dodává v tomto období mladému člověku jistotu a pocit bezpečí. Od přátel je dokonce schopen přijmout kritiku, kterou odmítá od rodičů.

„Vyspělejší mládež a dospělí nejčastěji napodobují osoby věkově starší, lidí se sociální převahou, osoby s převahou rozumovou (intelektovou) nebo s převahou technickou.“ (Hyhlík, Nakonečný, 1977, s. 267).

Mladí lidé se scházejí v kolektivech různého zaměření, s různým programem. Některé jsou organizované, jiné vznikají spontánně. Existují také skupinky přátel, které vznikají na základě vzájemných sympatií, vzájemného uznání, na základě společných zájmů a zálib. Mají důvěrný, přátelský charakter. Proč je dobrý kolektiv pro dospívající

tak důležitý? Co mu vlastně poskytuje? Učí jednotlivce dodržovat jistá pravidla, přijmout kritiku a hodnocení, upevňuje jejich sebedůvěru a sebejistotu, učí je poznávat a pochopit druhé, ale především je učí soužití a společné činnosti. (Podle G. Palovčikové, L. Rybárové, 1984)

3.1.2 Nežádoucí sociální vzory

“Války, násilí, přírodní katastrofy, boj člověka o moc, krize hodnot, to všechno jsou faktory, které vedou k destrukci lidstva. Růst poznatků a informační technologie zase přispívají k omezené komunikaci mezi lidmi. „(Bakošová, 2008, s. 49)

Vrstevnické skupiny

Nejen na mladého člověka číhá v současné době mnoho nebezpečí, která ho mohou dovést na scesti, ať již v podobě alkoholu, drog nebo nevhodné skupiny přátel, většinou vrstevníků. Podle J. Langmeiera spočívá hlavní nebezpečí v tom, že jedinec charakterově vyšinutý může ve skupině nabýt vedoucího postavení a působit nepříznivě na druhé, zatímco kladný vliv dalších chlapců a dívek může zůstat zatlačen do pozadí. (Podle Langmeiera, 1956)

Autoři uvádějí, že většina kriminálního chování, ale také problémy s alkoholem, drogami se objevují především právě v partách, neboť tlaky vrstevníků jsou významným faktorem. Například alkohol pije právě ve skupině vrstevníků největší počet mladých lidí. Děti, které zkoušejí kouřit, uvádějí často jako vzor starší kamarády. Důvodem bývá snaha o sebeprosazení ve skupině a tím získání pocitu odtržení od primární skupiny. (Podle B. Krause, 1998)

Masové komunikační prostředky

Osobité místo mají v životě mladých lidí masové komunikační prostředky, zejména internet a televize, které jsou v období pracovní zaneprázdněnosti rodičů o mnoho silnějším činitelem než rodinná či školská výchova. (Podle Z. Bakošové, 2008)

Televize

Snad v každé rodině najdeme v současné době minimálně jeden televizní přijímač a počítač s připojením na internet. Než se dítěti věnovat, je pro mnohé rodiče jednodušší posadit je před zapnutou televizi či počítač. Jaké to však může mít následky? Pro myslícího jedince může být odpovědí už jen pohled do televizního programu. Jaké pořady vysílají televizní společnosti v době, kdy se mladý jedinec vrátí ze školy a má tedy možnost sledovat je až do doby, kdy se jeho pracovní vyčerpání rodiče vrátí domů? Nebudeme se mýlit, když konstatujeme, že na našich nejsledovanějších komerčních televizích běží od doby po obědě až do večera téměř bez přestání jen málo realistické kriminální příběhy s nelogickými zápletkami, zato s dostatkem krvavých, brutálních scén, vulgarismů a sexu.

„Právem jsou pak média obviňována, že přispívají k vzestupu zločinnosti, násilí, korupce, morálního rozkladu a povrchnosti, že potlačují tvořivost a bezohledně, ale systematicky tak devastují estetické cítění, vkus a kulturní povědomí svých diváků, děti nevyjímaje.“ (Kraus, 2001, s. 71)

Dalším negativním následkem častého sezení před televizní obrazovkou může být vyhýbání se realitě nebo dokonce život v pseudorealitě. Přebytek informací také může jedince znecitlivět vůči realitě. Neméně důležitý je také fakt, že prostřednictvím televize a dalších médií je možné manipulovat masami. Události se totiž mohou prezentovat velmi kontrastním způsobem.

Počítač, internet

Trávení volného času mladých lidí je čím dál častější také v podobě hry na počítačích, jejichž produkce je samostatným komerčním odvětvím s pravidelnou propagací v televizi i tisku. S rozšířením počítačů do rodin se na jejich využívání podílejí čím dál častěji i děti a dospívající, kteří tráví při hře na obrazovce v osamění, pouze se svými „poskakujícími hrdiny“, nebo s imitacemi vozidel, letadel, pronásledováním a střelením, svůj volný čas. (Podle M. Přadky, 1998)

Vliv agresivity a násilí na děti a dospívající

Často diskutovaný bývá také vliv násilí a agresivity v médiích na lidské chování. Příčina tohoto vlivu nespočívá jen v napodobování, ale i v aktivaci „sloganů“, které,

spojené s city a lidskými tendencemi, působí ve stejném smyslu jako násilný vzor, který viděli.

Odborníci dospěli k tomu, že mohou s určitostí tvrdit, že pohled na násilí připravuje, stimuluje a podporuje jeho použití, a to i po dlouhém čase. Je dokonce známá řada případů, kdy se brutalita odehrávající se na televizních obrazovkách přenáší jako vzor do jednání pachatele a výsledkem je závažná trestná činnost. Zejména na děti má velký vliv také fakt, že hrdina, ač na obrazovce opakovaně likvidován různými brutálními způsoby, stále přežívá, což vyvolává dojem, že následky násilí nejsou zas tak tragické.

Jako příklad lze uvést velmi medializovaný případ, kdy dva školou povinní chlapci na motivy filmu „Vřískot“ chtěli vyzkoušet, jaké to je někoho ubodat. Jako svou oběť si vybrali spolužáka, kterého, oblečení v kostýmech jako vystřižených z již zmíněného hororu, opakovaně napadli noži. Jen šťastnou náhodou se postiženému chlapci podařilo z místa masakru uprchnout a vyhledat pomoc. Jaké následky si však do svého budoucího života sotva přežívší chlapec z hororového večera odnese, si nechceme ani domýšlet.

Všeobecně můžeme říci, že je dosti tristní, kam mladá generace směřuje a jaké hodnoty vyznává. Oprávněně se ptáme, kde se stala chyba. V rodině, kde se zcela ztratily dříve celoživotně budované vazby vzájemné podpory, snášenlivosti a tolerance? Jak je možné, že někteří rodiče dnešních dospívajících rezignují na výchovu svých vlastních dětí a otevřeně a veřejně to přiznávají? Možná je to také tím, že jejich děti vůbec neznají například práci svých rodičů a neznají ani její hodnotu, názory starší generace je nezajímají. Pokud je snad i znají, pravděpodobně o nich s rodiči nehovoří, natož aby je respektovali. Odpovědi na tyto otázky jsou a budou stále ve středu zájmu veřejnosti a řady odborníků.

Čím dál častěji se také setkáváme s lidmi, kteří pokládají dodržování jakýchkoliv pravidel společenského chování, včetně slušného chování ke starším lidem, za zbytečnou, nepotřebnou zátěž. Tento postoj je typický pro sobecké, egoistické lidi, kteří neumějí nebo nechtějí uznat práva druhých, nechtějí se přizpůsobit, uznávají a prosazují jen sebe, své potřeby, své zájmy. Bohužel i někteří mladí lidé si osvojují názory a chování takovýchto dospělých. Dokonce se stydí jeden před druhým

za jakýkoliv projev slušnosti a posmívají se těm, kteří se chovají ohleduplně k ostatním lidem. Slušné chování zvláště ke starým lidem není jen otázkou dobré výchovy, pramení totiž také z uvědomění si vztahu k lidem, kteří mnohé prožili, hodně pracovali, a to nejen pro sebe, ale i pro společnost a další pokolení.

Můžeme konstatovat, že vyspělost národa, společnosti i rodiny a každého jednotlivce se hodnotí i podle toho, jak se umí postarat o nemocné, bezmocné a staré lidi. (Podle G. Palovčikové, L. Rybárové, 1984)

3.3 Možnosti rodinné a školské výchovy, utváření sociálních vzorů

Rodina

Jak již bylo řečeno, nejsnáze a nejpřirozeněji, ať již vědomě nebo nevědomě, přebírá dítě a dospívající člověk vzory právě ve své rodině, ve svém okolí, ke kterému bezesporu patří škola a různá školská zařízení.

Proto je důležité, jak rodina na jedince působí, s jakými učiteli a ostatními lidmi ve svém blízkém okolí se dítě setká, co z jejich chování a jednání do svého budoucího života převezme.

Pozorování prosociálního vzoru totiž významně podporuje osvojování si jistého druhu chování. U jedinců, kteří pozorují prosociální chování, se pravděpodobně bude zvyšovat úroveň velkorysosti nebo schopnosti pomáhat a rozdělit se.

Jak ale být dítěti dobrým vzorem?

Autoři uvádějí, že rodiče, kteří svoje děti pouze poučují o altruistických hodnotách jako o principech, ale nic víc, zprostředkují jim pouze teoretické vědomosti. Děti si totiž osvojí všeobecný altruismus mnohem přirozeněji a snáze v případě, že jim rodiče nejen vštěpují teoretické hodnoty, ale sami se podle nich chovají v běžných, každodenních činnostech. Velmi důležitá je pro tuto výchovu také pozitivní citová atmosféra.

Jak jinak vysvětlit, že ve všech studiích, které se týkají altruistických osob, v životopisech velkých humanistů nebo hrdinů hnutí za lidská práva nebo spravedlnost, vystupují jejich rodiče jako laskavé osoby, vzory štědrosti, sympatie, soucitu. (Podle R. Olivara, 1992)

Rodiče nesmějí, jak již bylo řečeno, „kázat vodu a sami pít víno“. Je tedy nutné, aby podle určených hodnot také oni sami jednali.

Vedle vlastního příkladu, který je nejdůležitější, mají významnou roli také vyprávění, hry, fantazie a hraní rolí. Hraní rolí a různé druhy slovních her mohou pomoci tím, že se při nich děti vžívají do příslušných situací a představí si důsledky svého chování. Diskuse, při kterých se s dětmi hovoří o morálce, důležitosti konkrétních hodnot, se také významně podepíše na budoucím odpovědném chování jedince. Psychologické studie totiž prokázaly, že existuje významná souvislost mezi odpovědným chováním dětí a množstvím času, který strávily rozhovory se svými rodiči.

Vyžadujeme – li, aby se děti naučily soustavně chovat podle určité hodnoty, má velkou váhu i chvála a povzbuzení, kterým se žádoucí chování posiluje. Poukazování na chyby totiž ještě nutně neznamena jejich nápravu, častěji vede k pocitům viny a k opakování nevhodného chování. Opravdové změně napomůžeme nejlépe tím, že vychovávaného, který se právě chová správně, pochválíme.

Školská zařízení

Mimo rodiny je další institucí, která plní v největší míře výchovné a vzdělávací úkoly, bezesporu škola. Škola musí odrážet potřeby a požadavky jednotlivců, ale hlavně společnosti a bývá označována za socializační instituci. Jejím hlavním úkolem je totiž přizpůsobování nastupující generace stávajícím poměrům ve společnosti. Zvláště v současné době je pokládáno za nutné připravit mladou generaci na budoucí vážná rozhodování v jejich životě, posílit jejich schopnost pružně reagovat na rychlé změny v životě, které dnešní doba přináší. Především však má vyzbrojit studenty silou vzdorovat různým nástrahám, ať již v podobě alkoholu, drog či hracích automatů, má posilovat altruistické tendence, solidaritu se slabými, nemocnými a starými. Z toho všeho vyplývá, že role školy není pouze vzdělávací a že na výchovu právě k těmto hodnotám se klade čím dál větší důraz.

B. Kraus uvádí, že při výchově je nutné spojovat ideály lidskosti, toleranci, s fenoménem dnešní doby, jímž je člověk sebevědomý, schopný se prosadit, individualista... To vše však dle autora souvisí s hodnotami duchovními. *„Ty jsou ohniskem, kolem kterého vyrůstá niterná kultura člověka – světový a životní názor, morálka, mravnost, estetičnost, umění.“*

Autor výstižně na příkladu estetické výchovy upozorňuje na to, že ač je v našem okolí stále spousta krás a podnětů hodných obdivování, díky našemu životnímu stylu, ve kterém vládne neustálý spěch a shon, přesycenost vším, sotva si těchto krás

všimneme. Markantní je tento jev zejména u mladé generace. Nedokážeme se radovat z krásy přírody, z krásy uměleckých děl a ani z hezkých vztahů. Důsledkem tohoto je citová deprivace, chudost citů a také bezcitnost v jednání. Překonat tyto okolnosti je velmi nesnadný úkol dnešní výchovy. (Podle B. Krause, a kol., 2001)

Dlouholetý pedagog D. Wirz klade při výchově a vzdělávání důraz především na vztah mezi vychovatelem a vychovávaným, upozorňuje na to, že snaha pedagoga vyzní naprázdno, pokud mladistvému nedá najevo především to, že se o něj zajímá. Otevřený, poctivý a blízký vztah totiž dává základ pro plodnou spolupráci. A dodává také to, že škola nemusí být zvnějšku příliš líbivá, ale nutně musí poskytovat množství osobních zážitků. Ty hledají mladiství především právě v rovině osobních vztahů. (Podle D. Wirze, 2007)

Volnočasové aktivity

Velmi významné pro utváření vhodného chování jsou volnočasové aktivity, které jednak nutí k dodržování určitého denního režimu, rozvíjejí schopnosti a nadání, ale také odvádějí dítě od jiných, méně vhodných aktivit. Autoři doporučují například hru na hudební nástroj, neboť tato aktivita dává velkou příležitost k posilování disciplíny a sebekázně.

B. Kraus vyzdvihuje schopnost zorganizovat si denní režim, maximálně se věnovat pohybovým aktivitám, které kompenzují duševní vypětí a sezení (například ve škole, v práci, doma před televizí). Zdůrazňuje výchovu k optimálnímu využívání volného času. Uvádí, že výchova ve volném čase může uspět tím více, čím větší je nabídka různých zájmových aktivit co nejširšímu okruhu dětí a mládeže. (Podle B. Krause, 1998)

Autoři uvádějí, že velký vliv na úspěch výchovy má také lokální prostředí. M. Přadka rozlišuje tři základní typy lokálního prostředí: město, tradiční vesnici a moderní vesnici (lidé v ní žijící nejsou ve vztahu k zemědělství). A dodává, že lokální prostředí velmi ovlivňuje zvláště výchovu dospívajícího jedince, neboť formuje jeho jazyk, předává mu hodnoty, ideály, vzory chování, umožňuje mu sdílet znalosti a také zkušenosti, místní tradice. Studie prokázaly, že existuje přímá vazba mezi ohrožením jedince negativními sociálními jevy a stupněm rozpadu lokálního prostředí. (Přadka, a kol., 1998)

Po výčtu výše uvedeného opět považujeme za nutné zdůraznit význam kladných vzorů, a to zejména na děti a dospívající mládež. Mládež totiž není dobrá ani špatná, je prostě taková, jakou si ji rodina, škola a společnost vychová.

Co ale vlastně od dětí, mládeže, nastupující generace očekáváme? Pouhé přizpůsobení se nám, naší společnosti? Nebo bychom chtěli naše děti vychovávat tak, aby se jim ve společnosti lidí žilo lépe než nám? Kam bychom tedy při výchově měli směřovat?

Velice výstižně popsala směr, kterým by se měla jak rodinná, tak školská výchova ve vzájemné spolupráci ubírat, ve svém díle Z. Bakošová: „*Potřebujeme výchovu, která vede člověka k tomu, aby uměl žít život, aby naplnil jeho smysl trvalými hodnotami, které budou mít nejen individuální dosah a prospěch, ale budou akceptovatelné a významné i na společenské úrovni. Výchovu, která přispěje k dobrému soužití manželů, partnerů, lidí různých ras, náboženského, politického přesvědčení, etnických skupin, odborníků odlišných oborů a profesí. Výchovu, jejímž výsledkem bude citlivost vůči necitlivosti jiných, solidarita s lidmi, kteří zažili náročnou životní situaci, cítění s nemocnými, starými i bezmocnými. Kéž se výchovou naplní obsah slova milosrdenství v každodenním životě, ať slušnost, úcta, čestnost, transparentnost nejsou preferencemi, za které se má člověk stydět, ale naopak ať jsou prioritami jednotlivce i občanské společnosti.*“ (Bakošová, 2008, s. 52)

A s tímto názorem se můžeme s čistým svědomím ztotožnit a přát si, aby slova autorky došla naplnění.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE

4.1 Cíl a úloha průzkumu, hypotézy

V empirické části v návaznosti na teorii monitorujeme společenské vztahy, především vztahy v rodině, vliv vzorů společnosti, vzorů v rodině. Ověřujeme, jaké vztahy panují v rodinách dnešních dospívajících dětí, zjišťujeme, zda je nutné obávat se vlivu vzorů negativních.

Pro průzkum jsme si vytyčili následující cíle:

1. Zjistit, do jaké míry se rodiče dětem věnují, zda s nimi diskutují a poučují je o hodnotách a morálce a sami se chovají podle hodnot, které jim vštěpují. Také se pokusíme zjistit, zda je tato podmínka důležitá pro to, aby je jejich potomci považovali za vzory ve svém chování a jednání.

2. Prokázat, že masové komunikační prostředky mají negativní dopad na postoje mladých a ovlivňují postoje směrem k hodnotám materiálním, které mladí lidé preferují před hodnotami sociálními a dalšími. Zjistit, kolik času tráví mladí lidé sledováním televize a u PC a jakým pořadům dávají přednost.

Po vyjasnění cílů byly formulovány následující hypotézy:

- *H 1: Rodiče, kteří dodržují společenské normy a zásady jsou pro děti vzorem sociálního chování více než rodiče, kteří se nechovají v souladu s požadovanými normami.*
- *H 2: Prezentace negativních jevů společnosti (MKP) způsobuje, že dospívající preferují spíše materiální hodnoty před hodnotami sociálními, vyššími hodnotami a hodnotami seberealizačními.*
- *H 3: Podmínky rodinného prostředí (zanepřítomnost) a výchovný styl (nezájem) nepřispívají k utváření sociálních vztahů mezi rodiči a dětmi.*

4.2 Metody průzkumu

Jako metoda průzkumu byla vybrána forma **dotazníku**. V dotazníku byly použity otázky otevřené i uzavřené, důraz byl kladen na to, aby byly otázky srozumitelné a respondenti měli možnost vyjádřit svůj názor na ně.

Zjištěná data byla následně pro přehlednost znázorněna graficky.

4.3 Průzkumný vzorek

Průzkumným vzorkem jsou žáci druhých ročníků středních škol v Ivančicích, a to konkrétně Gymnázia Jana Blahoslava v Ivančicích a Střední odborné školy zemědělské v Ivančicích. Obě školy navštěvují nejen děti žijící ve městě Ivančice, ale dojíždí do nich i studenti z okolních měst a obcí.

Soubor respondentů je tvořen 78 studenty výše uvedených škol, z nich je 63 % chlapců a 37 % děvčat, 29 % je šestnáctiletých, 71 % je sedmnáctiletých. Všichni respondenti jsou studenty, jak již bylo řešeno, druhých ročníků. 45 % dotazovaných bydlí ve městě, 55 % na vesnici. S oběma rodiči bydlí 76 %, pouze s matkou 18 %, pouze s otcem 6 %.

Průzkumem získaná data byla tříděna a analyzována, pozornost byla zaměřena na procentuální zaměření.

4.4 Analýza a interpretace zjištěných údajů

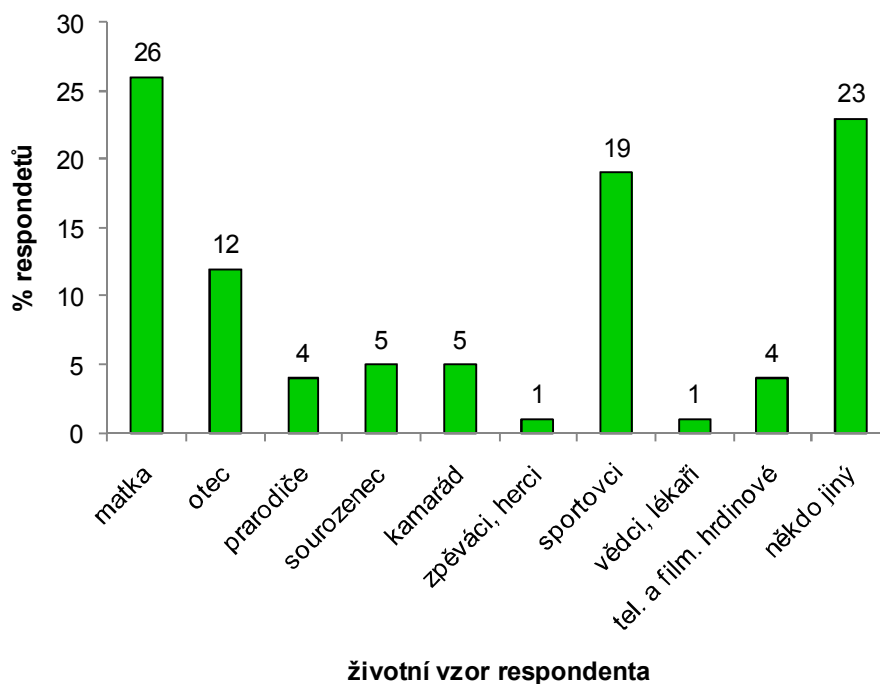
Hypotéza č. 1

Rodiče, kteří dodržují společenské normy a zásady jsou pro děti vzorem sociálního chování více než rodiče, kteří se nechovají v souladu s požadovanými normami.

Pro vyhodnocení této hypotézy byly použity otázky dotazníku č. 7 (vyhodnocení viz obr. 1), 8 (vyhodnocení viz obr. 2), 9 (vyhodnocení viz obr. 3) a 10 (vyhodnocení viz obr. 4), přičemž jako výchozí byla použita otázka č. 7. Na základě odpovědí na tuto

otázku byli respondenti rozděleni na dvě skupiny: skupinu těch, kteří jako svůj vzor jmenovali jednoho z rodičů, a na skupinu těch, kteří jmenovali někoho jiného.

Obr. 1: Kdo je pro tebe v životě vzorem?

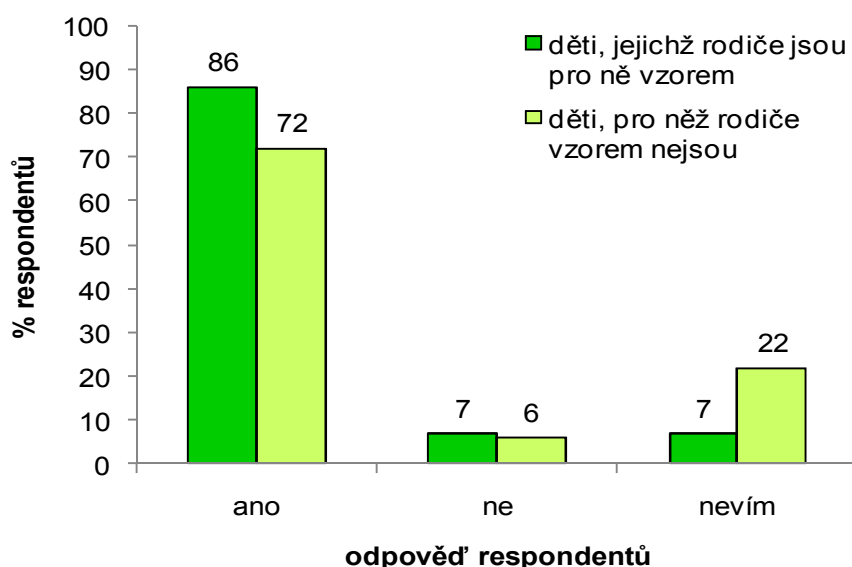

V této otázce byli studenti dotazováni na to, kdo je jejich životním vzorem, někteří studenti v této otázce také uvedli důvod své odpovědi, tedy proč vybrali právě tu kterou možnost. Jako nejčastější důvod své volby uváděli, že jimi zvolená osoba toho v životě hodně dokázala.

U této otázky uvedlo 26 % respondentů, že je pro ně vzorem jejich matka a pro 12 % jejich otec, tedy 37 % dotázaných uvádí jako svůj vzor jednoho z rodičů. Prarodiče vidí jako svůj vzor pouhých 4 % respondentů, 5 % studentů vidí svůj vzor ve svém sourozenci nebo kamarádovi, jen pro 1% představují vzor zpěváci a herci, stejně tak pro 1 % vědci a lékaři. Naopak sportovci jsou vzorem pro 19 % dotázaných, filmové a televizní hrdiny uvedla 4 %. Někoho jiného jmenovalo 23 % studentů, přičemž často uvádí jako svůj vzor sami sebe, popř. žádný vzor nemají.

Pro lepší orientaci budeme v dalším vyhodnocování otázek souvisejících s hypotézou č. 1 zvláště uvádět skupinu těch, kteří považují jednoho ze svých rodičů za svůj vzor; a porovnávat je se skupinou těch, kteří uvedli někoho jiného.

Obr. 2: Učí tě tví rodiče, že máš mluvit pravdu?

Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

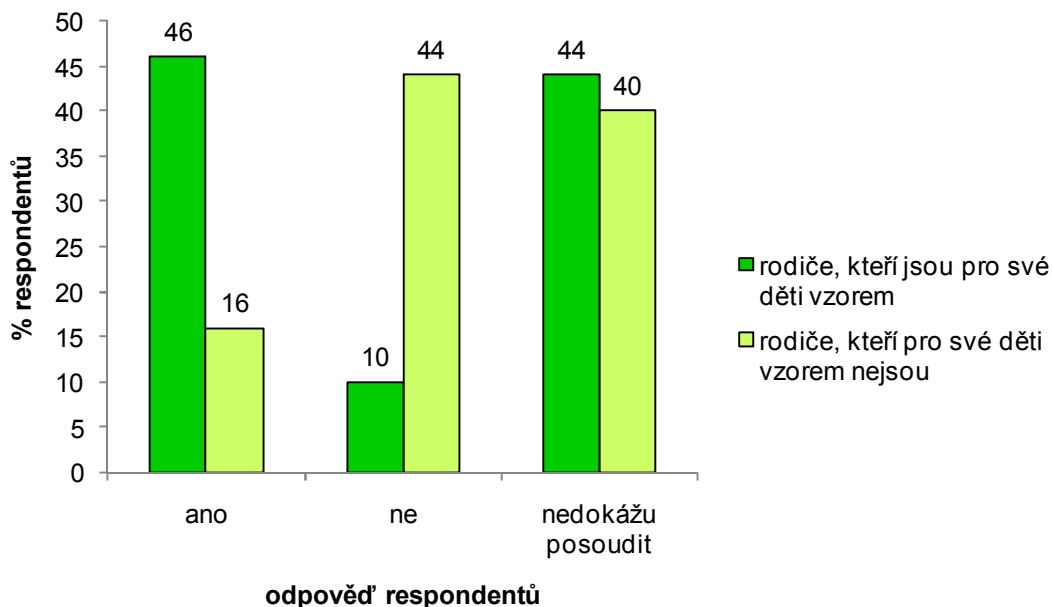
Na tuto otázku odpovědělo 86 % dotázaných kladně, 7 % záporně a odpověď nevím zahrlo 7 %.

Studenti, kteří považují za svůj vzor někoho jiného:

V této skupině odpovědělo kladně 72 % studentů, záporně 6 % studentů a možnost nevím si vybralo 22 %.

Bylo zjištěno, že mezi studenty, kteří své rodiče považují za vzor a mezi těmi, kteří je za vzor nepovažují, neexistují větší rozdíly, převážná většina dětí obou skupin je přesvědčena o tom, že jejich rodiče je učí, že správné je mluvit pravdu.

Obr. 3: Mluví tví rodiče vždy pravdu?

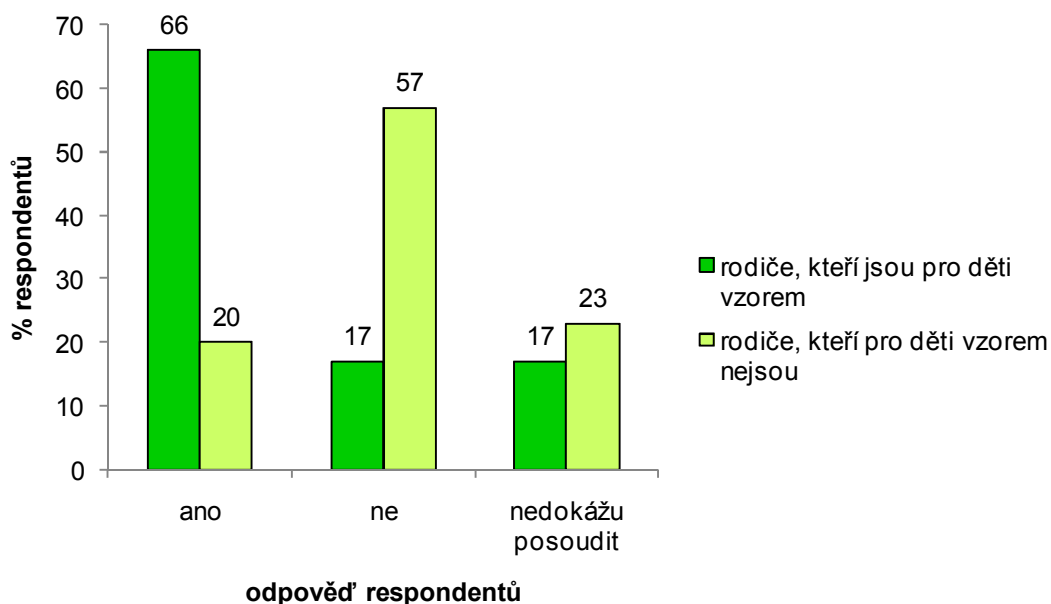
Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

Celých 46 % dotázaných z této skupiny se domnívá, že jejich rodiče vždy pravdu mluví, pouhých 10 % odpovědělo záporně a 44 % si myslí, že nedokážou adekvátně posoudit, zda jejich rodiče vždy pravdu mluví či nikoliv.

Studenti, kteří považují za svůj vzor někoho jiného:

Jen 16 % studentů z této skupiny uvedlo, že jejich rodiče pravdu mluví, 44 % odpovědělo záporně a tuto skutečnost nedokáže posoudit 40 % dotázaných.

Obr. 4: Dodrží tví rodiče vždy to, co slíbí?

Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

Kladně odpovědělo na tuto otázku celých 66 % respondentů, záporně pak 17 % dotazovaných a na tuto otázku 17 % respondentů uvádí, že si nedokážou posoudit, zda jejich rodiče vždy dodrží to, co slíbí.

Studenti, kteří považují za svůj vzor někoho jiného:

Pouhých 20 % studentů z této skupiny se domnívá, že jejich rodiče vždy dodrží, co slíbí, 57 % je přesvědčených o opaku a 23 % dotazovaných nedokáže tuto skutečnost posoudit.

Dílčí závěr:

Z otázky č. 21 vyplývá, že většina rodičů z obou námi rozlišovaných skupin vede své děti k tomu, aby mluvily pravdu; zde se tedy výrazný rozdíl neprojevil. I přesto, že převážná většina rodičů své děti vede k tomu, aby pravdu mluvily, sami takto často nečiní, což je viditelné v otázce č. 22. Z té poměrně zřetelně vyplývá, že rodiče, kteří jsou pro své potomky vzorem, mluví dle názoru dětí častěji pravdu než ti, kteří pro své děti vzor nepředstavují. Je tedy zřejmé, že pravdomluvní rodiče jsou svými dětmi spíše obdivováni.

Stejně tak v otázce č. 23 spatřujeme jasný rozdíl mezi oběma monitorovanými skupinami. Rodiče, kteří dodrží, co slíbí, jsou pro své děti výrazně častěji vzorem než ti, kteří takto nečiní.

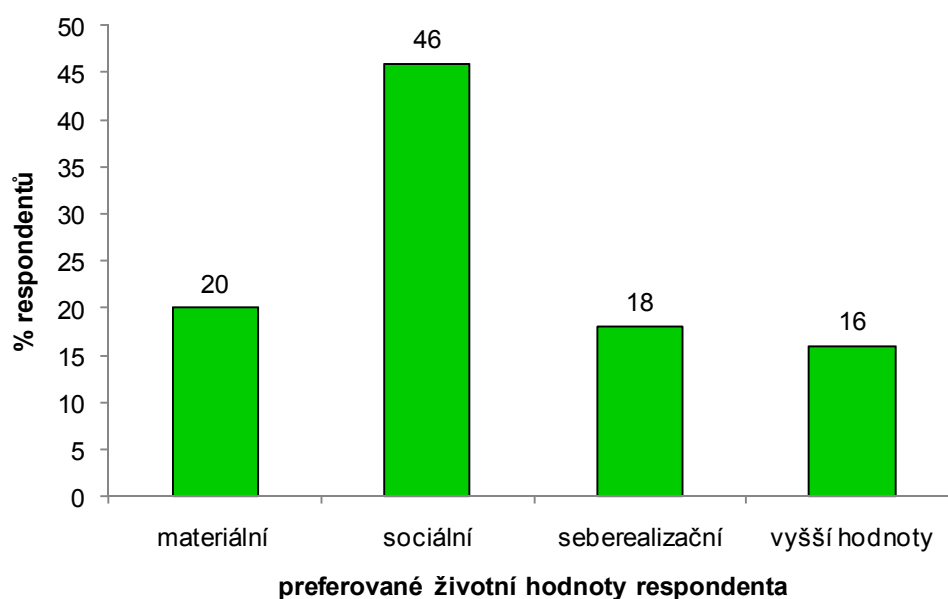
Odpovědi respondentů tedy potvrdily námi předpokládanou hypotézu.

Hypotéza č. 2

Prezentace negativních jevů společnosti (masové komunikační prostředky) způsobuje, že dospívající preferují spíše materiální hodnoty před hodnotami sociálními, vyššími hodnotami a hodnotami seberealizačními.

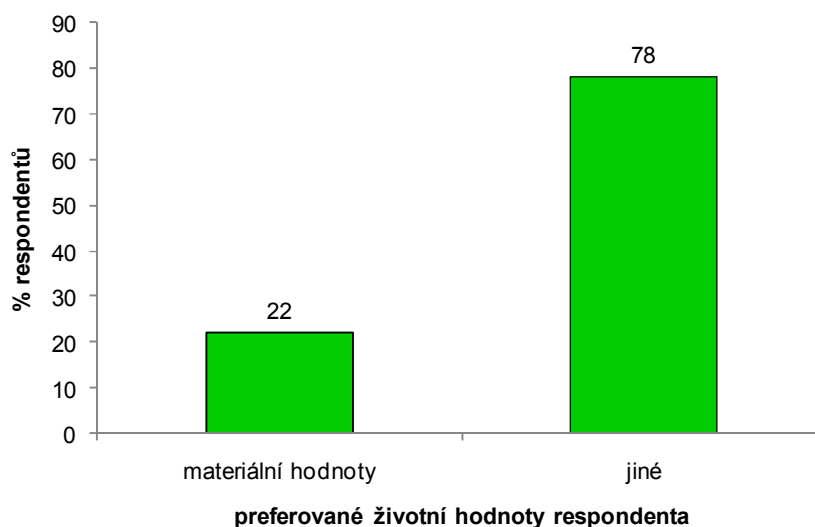
Pro vyhodnocení této hypotézy byly použity otázky dotazníku č. 11 (vyhodnocení viz obr. 5 a obr. 6), 12 (vyhodnocení viz obr. 7), 13 (vyhodnocení viz obr. 8), 14 (vyhodnocení viz obr. 9), 15 (vyhodnocení viz obr. 10) a 16 (vyhodnocení viz obr. 11), přičemž jako výchozí byla použita otázka č. 11 (vyhodnocení viz obr. 5 a obr. 6 níže). V této otázce byly respondentům nabídnuty pojmy představující různé hodnoty v životě člověka, z nichž si pro sebe měli vybrat čtyři nejdůležitější.

Obr. 5: Vyber a zatrhni, které hodnoty ve svém životě preferuješ (podtrhni 4 pojmy):

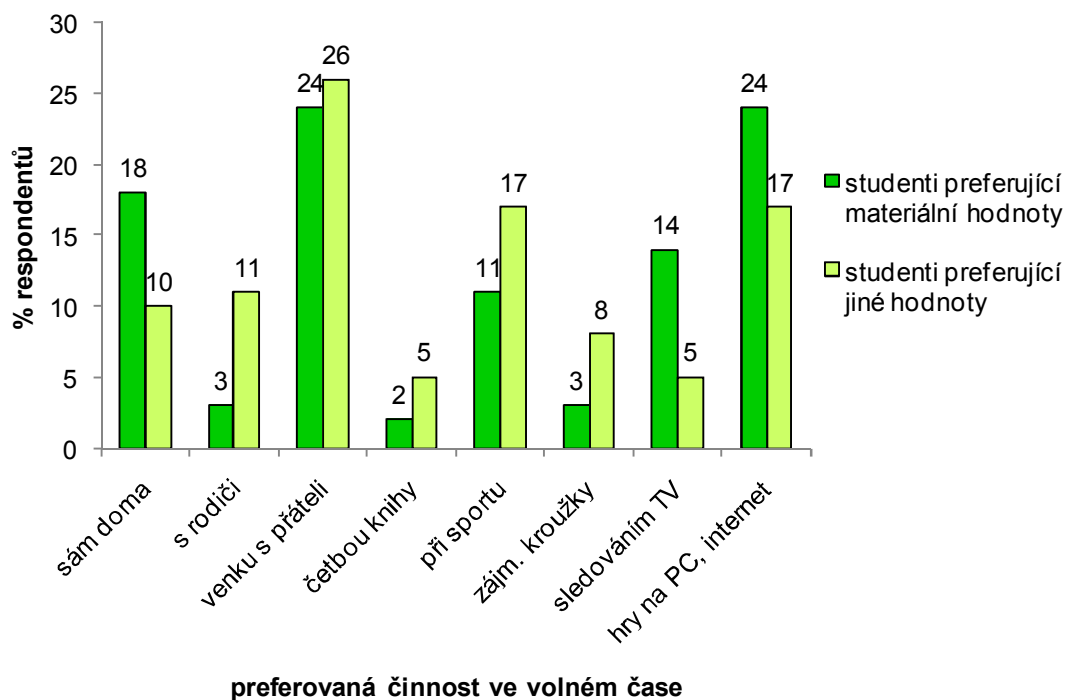

Na základě odpovědí na tuto otázku byli respondenti rozděleni na dvě skupiny, a to na skupinu těch studentů, kteří jmenovali nejméně dvě hodnoty materiální, a těch, kteří upřednostňovali hodnoty jiné. Bylo zjištěno, že 22 % respondentů jmenovalo ze čtyř zvolených hodnot jako nejdůležitější minimálně dvě hodnoty materiální, 78 % uvedlo pouze jednu nebo žádnou hodnotu materiální (viz následující graf).

Obr. 6: Rozdělení studentů na ty, kteří preferují materiální hodnoty, a na ty, kteří preferují hodnoty jiné

Obr. 7: Svůj volný čas trávím nejčastěji (očíslej od 1 do 8, 1 je nejčastější činnost)

Ve vyhodnocování byly monitorovány 3 nejčastější činnosti, které respondenti uvedli; všímáme si především trávení volného času sledováním televize a u PC, internetu.

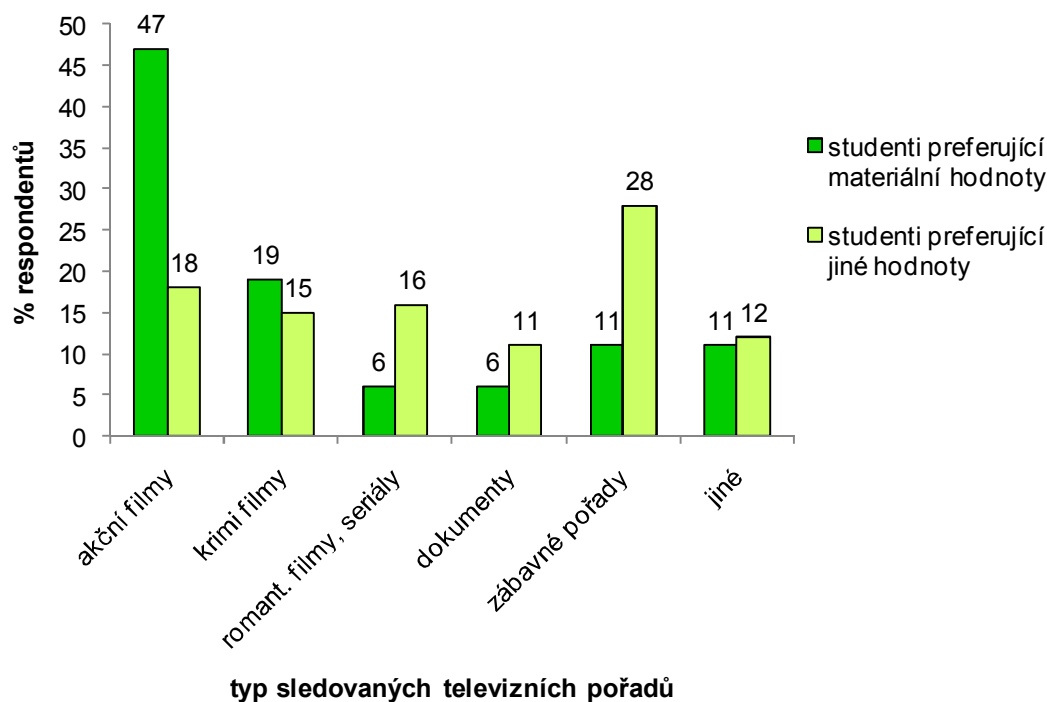
Studenti, kteří preferují materiální hodnoty:

24 % tráví čas nejčastěji se svými přáteli, stejný počet tráví svůj čas hraním her na PC nebo na internetu, 18 % uvedlo jako jednu z nejčastějších možností trávení času, že jsou sami doma, 14 % uvedlo sledování TV, 11 % tráví svůj čas sportem, pouhá 3 % s rodiči, stejný počet tráví čas zájmovými kroužky, nejmenší počet respondentů uvedl jako jednu z nejčastějších činností četbu – pouhá 2 %.

Studenti, kteří preferují hodnoty jiné:

26 % dotazovaných uvedlo, že tráví svůj čas nejčastěji s přáteli, při sportu a hraním her na PC tráví čas 17 % respondentů, 11 % uvedlo možnost s rodiči, 10 % sdělilo, že jsou sami doma, 8 % zvolilo jako jednu ze tří nejčastějších činností zájmové kroužky, 5 % shodně uvedlo, že čtou knihy nebo sledují TV.

Obr. 8: Jaké pořady v televizi nejčastěji sleduješ?

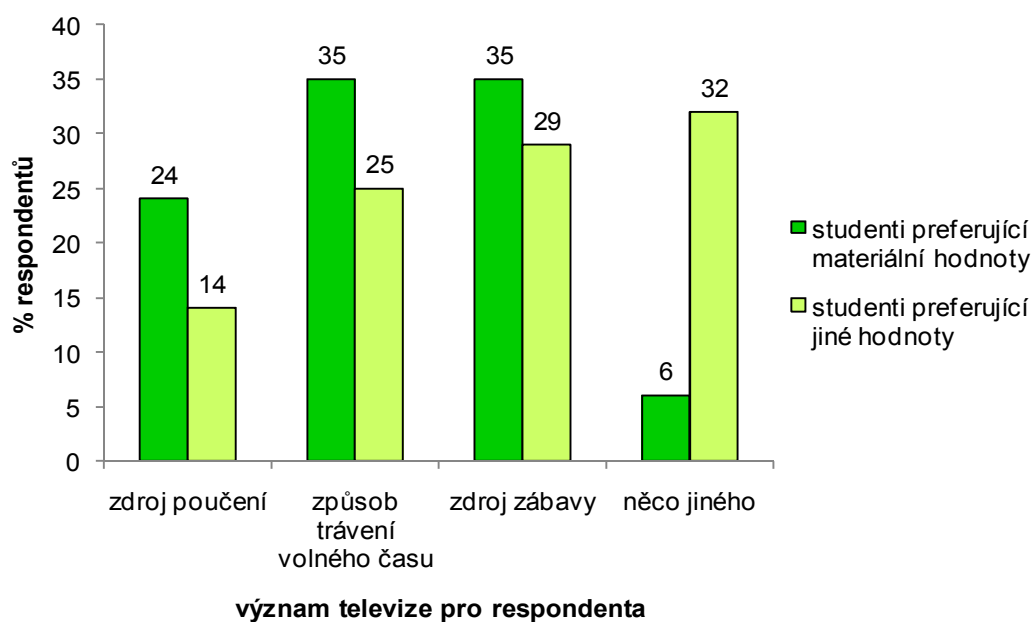
Studenti, kteří preferují materiální hodnoty:

U této skupiny studentů výrazně převládá preference akčních filmů, které zvolilo celých 47 % dotázaných, krimi filmy zvolilo 19 %, 6 % uvedlo romantické filmy, seriály a dokumenty, 11 % uvedlo, že nejčastěji sleduje zábavné pořady nebo jiné pořady, přičemž studenti jmenovali pořady erotické nebo hudební.

Studenti, kteří preferují hodnoty jiné:

V této skupině největší počet studentů, tedy 28 %, uvedl, že se dívá nejčastěji na pořady zábavné, akční filmy sleduje 18 % respondentů, 16 % preferuje seriály a romantické filmy, 15 % krimi filmy, 12 % uvedlo možnost jiné pořady, přičemž jmenovány byly pořady hudební, sportovní, ale také žádné. 11 % dotazovaných preferuje dokumenty.

Obr. 9: Co pro tebe televize znamená?

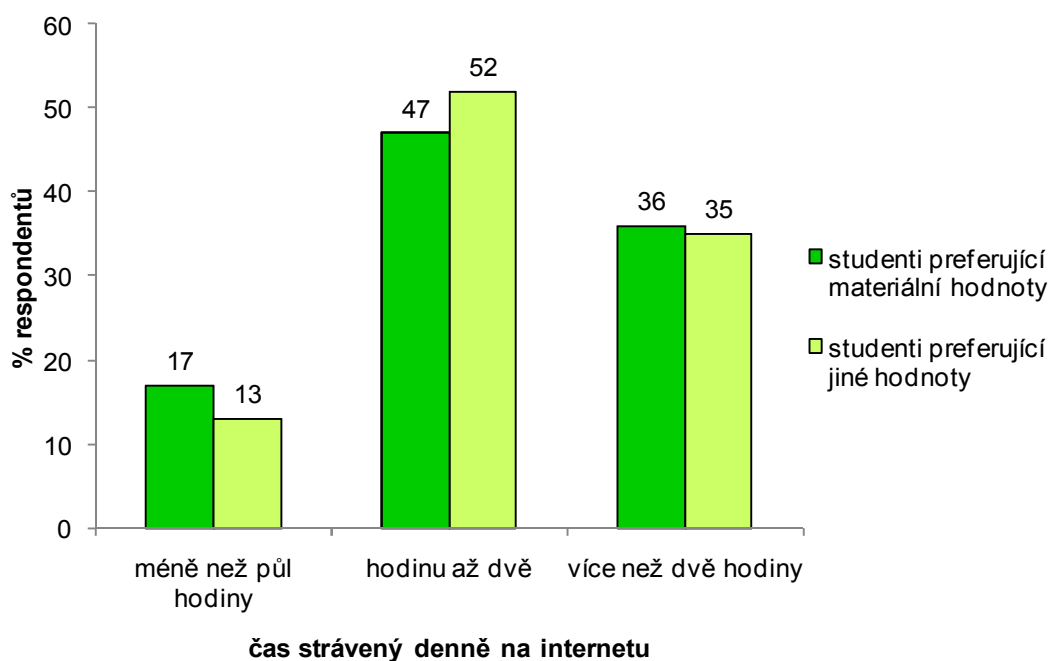
Studenti, kteří preferují materiální hodnoty:

35 % studentů uvedlo, že pro ně televize znamená způsob trávení volného času a stejný počet uvedl, že pro něj TV znamená zdroj zábavy, 24 % uvedlo, že televizi považují za zdroj poučení, pouhých 6 % dotazovaných zvolilo možnost něco jiného, přičemž jako odpověď byla uvedena ztráta času.

Studenti, kteří preferují hodnoty jiné:

Celých 32 % dotazovaných zvolilo odpověď něco jiného, mezi odpověďmi se objevily možnosti: ztráta času, nic, kulisa, aby nebylo doma ticho, popř. nouzový plán. 29 % respondentů zvolilo odpověď zdroj zábavy, způsob trávení volného času uvedlo jako svou odpověď 25 % studentů, televizi vnímá jako zdroj poučení pouhých 14 % respondentů.

Obr. 10: Kolik času trávíš denně na internetu (u PC)?

Studenti, kteří preferují materiální hodnoty:

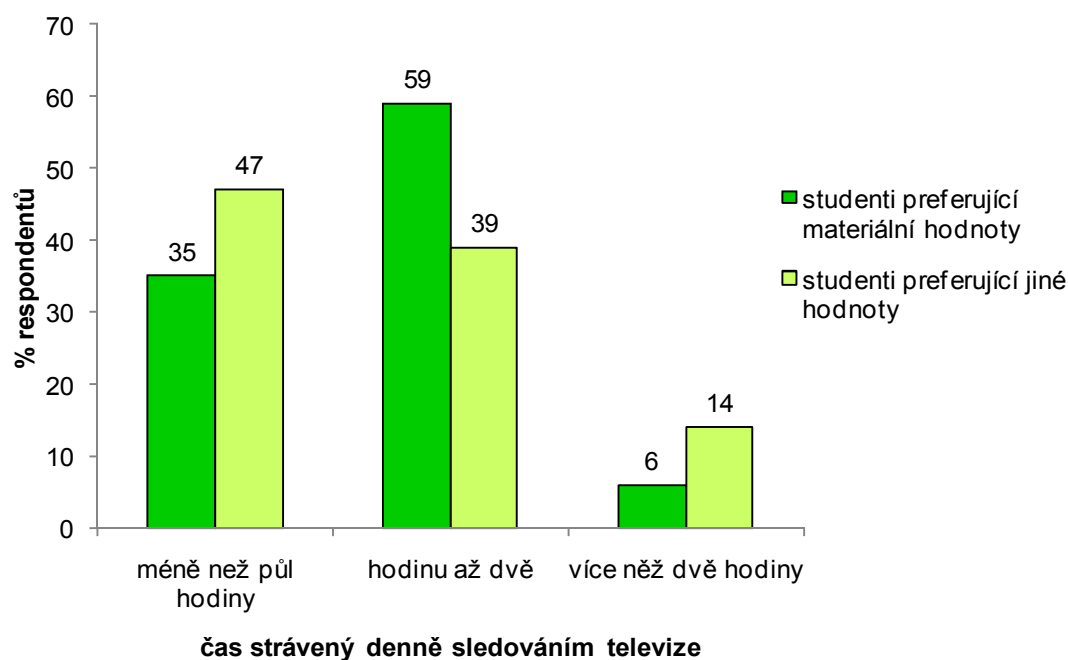
17 % respondentů uvádí, že PC a internetu věnují méně než půl hodiny denně, největší počet respondentů – celých 47 % - sděluje, že u internetu stráví hodinu až dvě denně, celých 36 % uvádí, že u PC denně stráví více než dvě hodiny.

Studenti, kteří preferují hodnoty jiné:

13 % těchto studentů tráví u PC méně než půl hodiny denně, celých 52 % respondentů sdělilo, že u PC zabere hodinu až dvě jejich volného času denně, 35 % přiznalo, že u počítače tráví více než dvě hodiny denně.

Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami není příliš patrný, je jasně viditelné, že největší počet respondentů obou skupin tráví u PC a internetu denně hodinu až dvě.

Obr. 11: Kolik času trávíš denně u televize?

Studenti, kteří preferují materiální hodnoty:

35 % respondentů uvádí, že televizi sledují méně než půl hodiny denně, největší počet respondentů - celých 59 % - sděluje, že u televize stráví hodinu až dvě denně, pouhých 6 % uvádí, že u televize stráví více než dvě hodiny denně.

Studenti, kteří preferují hodnoty jiné:

47 % těchto studentů tráví u PC méně než půl hodiny denně, celých 39 % respondentů sdělilo, že u PC zabere hodinu až dvě jejich volného času denně, 14 % přiznalo, že u počítače tráví více než dvě hodiny denně.

V této otázce se projevují pouze drobné rozdíly mezi oběma skupinami.

Dílčí závěr:

Po vyhodnocení odpovědí respondentů na otázky vážící se k hypotéze č. 2 můžeme konstatovat, že nepozorujeme výrazné rozdíly mezi skupinou mládeže, která preferuje hodnoty materiální, a skupinou mládeže, která preferuje hodnoty jiné v tom, kolik času tráví u televize, u PC a jaký význam pro ně tyto MKP mají. Výraznější rozdíl spatřujeme pouze v preferenci akčních filmů u mládeže materiálně zaměřené. Souvislost

mezi preferencí materiálních hodnot před hodnotami jinými a vlivem MKP tedy nebyla zjištěna, **hypotéza č. 2 tedy potvrzena nebyla.**

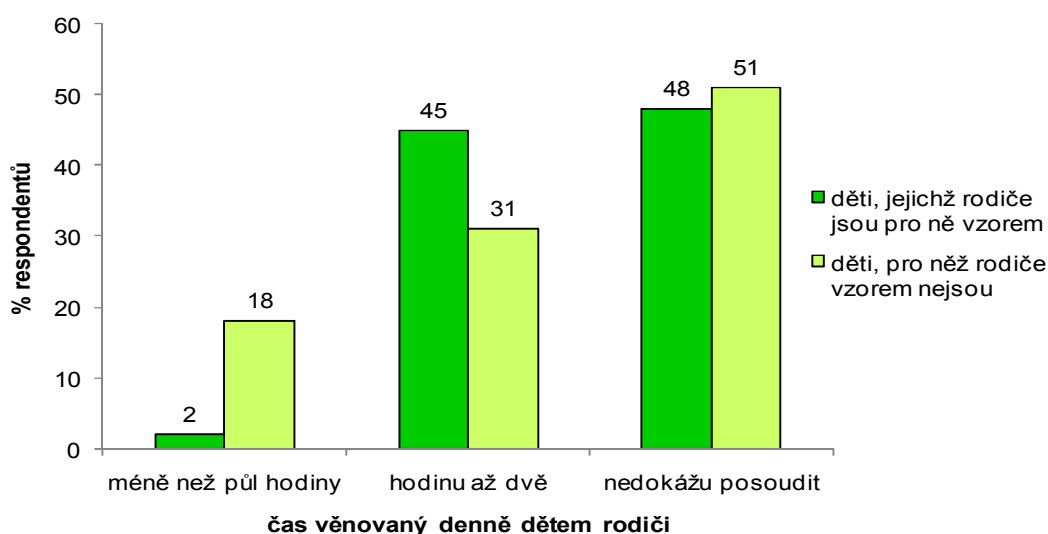
Nutno však uvést, že z odpovědí respondentů zjišťujeme, že jejich zaměření je sice částečně materiální, potěšitelným však shledáváme fakt, že před hodnotami materiálními upřednostňuje převážná většina dotázaných hodnoty sociální, především pak rodinu a přátele.

Hypotéza č. 3:

Podmínky rodinného prostředí (zanepřázdněnost) a výchovný styl (nezájem) nepřispívají k utváření sociálních vztahů mezi rodiči a dětmi.

Pro tuto hypotézu byla využita opět otázka č. 7 (vyhodnocení viz obr. 1 výše), 17 (vyhodnocení viz obr. 12), 18 (vyhodnocení viz obr. 13), 19 (vyhodnocení viz obr. 14), 20 (vyhodnocení viz obr. 15) a 21 (vyhodnocení viz obr. 16), přičemž jako výchozí byla použita opět otázka č. 7. Na základě odpovědí na tuto otázku byli respondenti rozděleni na dvě skupiny: skupinu těch, kteří jako svůj vzor jmenovali jednoho z rodičů, a na skupinu těch, kteří jmenovali někoho jiného.

Obr. 12: Kolik času ti denně věnují tví rodiče?

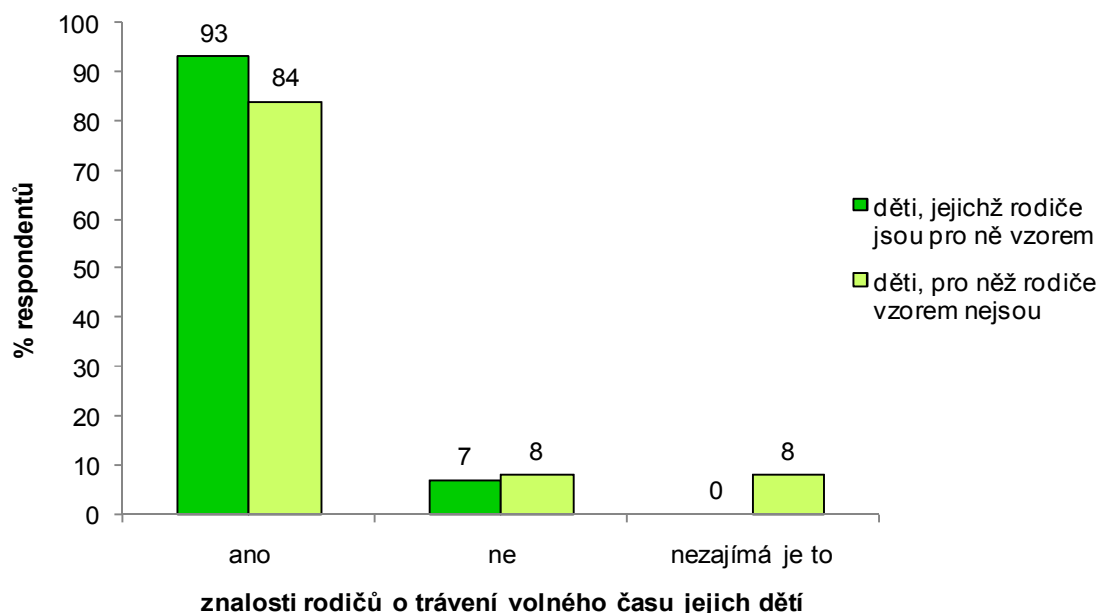
Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

Pouhá 2 % dotazovaných studentů této skupiny uvedla, že jim rodiče věnují méně než půl hodiny denně, hodinu až dvě hodiny věnuje studentům celých 45 % rodičů, 48 % dotazovaných uvedlo, že tuto věc nedokážou posoudit.

Studenti, kteří považují za vzor někoho jiného:

18 % respondentů zařazených v této skupině uvedlo, že jim rodiče věnují pouze půl hodiny nebo ještě méně času denně. 31 % respondentů uvedlo, že jim rodiče věnují hodinu až dvě denně, 51 % respondentů uvedlo, že tuto věc nedokážou posoudit.

Obr. 13: Vědí tví rodiče, jak trávíš svůj volný čas?

Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

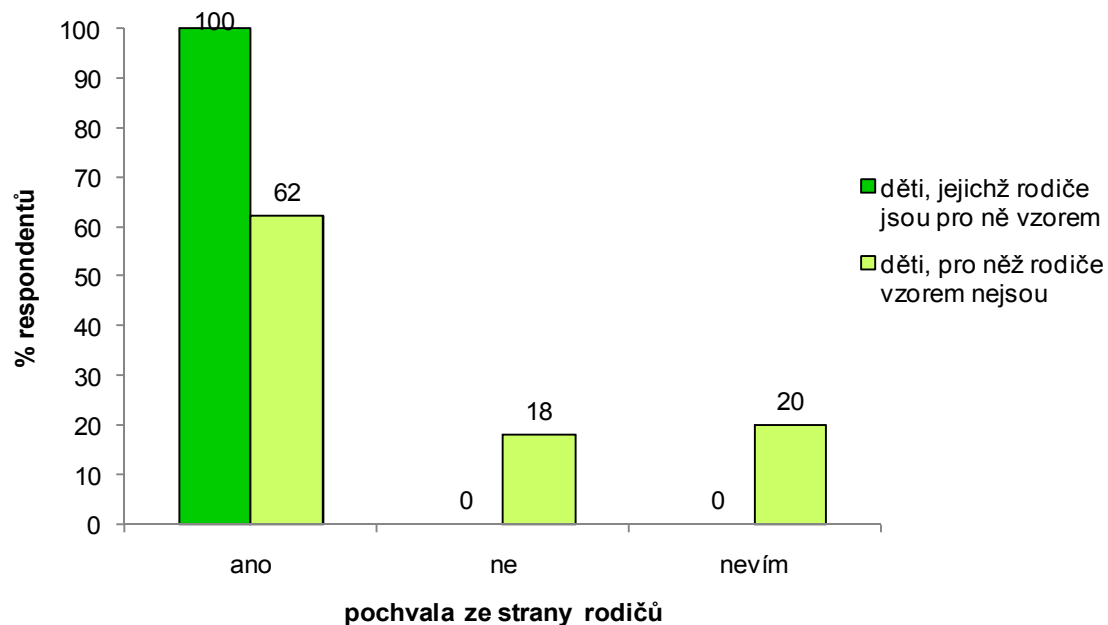
Celých 93 % studentů v této skupině se domnívá, že rodiče vědí, jak tráví svůj volný čas, pouhých 7 % studentů se domnívá, že to rodiče nevědí, žádný student z této skupiny neuvedl, že se rodiče nezajímají o to, jak svůj volný čas tráví.

Studenti, kteří považují za vzor někoho jiného:

I v této skupině se celých 84 % respondentů domnívá, že jejich rodiče vědí, jak tráví svůj volný čas, 8 % respondentů se domnívá, že rodiče nevědí, jak svůj volný čas tráví a

stejný počet studentů je přesvědčen o tom, že jejich rodiče se nezajímají o to, jak jejich děti svůj volný čas tráví.

Obr. 14: Pochválí tě rodiče, když v něčem uspěješ, když uděláš něco správného?

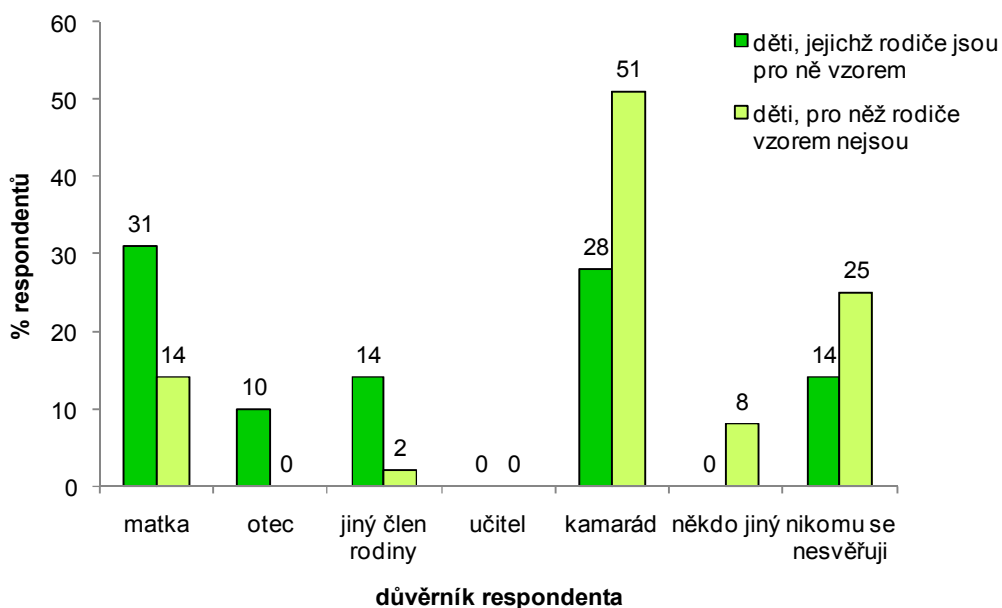
Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

Všichni studenti této skupiny jsou přesvědčeni o tom, že pokud udělají něco správného, rodiče je za to pochválí.

Studenti, kteří považují za vzor někoho jiného:

62 % respondentů z této skupiny odpovědělo na tuto otázku kladně, o opaku, tedy že je rodiče nepochválí, je přesvědčeno 18 % respondentů a 20 % dotazovaných na otázku neumělo odpovědět.

Obr. 15: Komu se svěříš, když tě něco trápí?

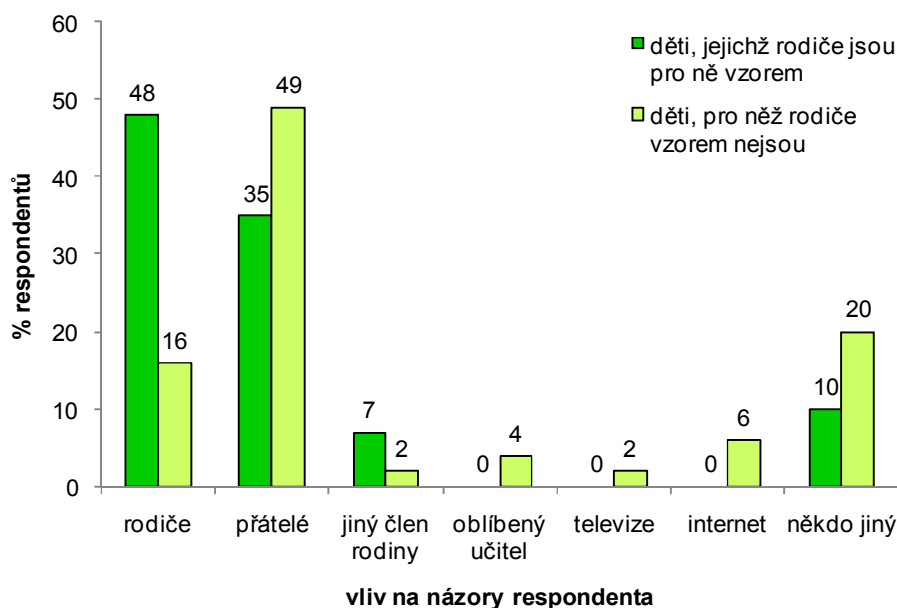
Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

31 % respondentů této skupiny uvedlo, že když je něco trápí, svěří se své matce, 10 % se svěří svému otci a dalšímu členu rodiny se svěří dalších 14 % této skupiny, kamarádovi se svěří 28 % respondentů, pouhých 14 % dotazovaných uvedlo, že se nikomu nesvěřují.

Studenti, kteří považují za vzor někoho jiného:

Jen 14 % uvedlo, že se svěří své matce, otci se nesvěří žádný z této skupiny, odpověď jiný člen rodiny označila pouhá 2 % dotazovaných. Celých 51 % dotazovaných uvedlo, že se svěří svému kamarádovi, odpověď někomu jinému zvolilo 8 % studentů, přičemž obvyklou odpovědí bylo přítel/přítelkyně, nikomu se nesvěřuje 25 % dotazovaných. S podivem konstatujeme, že možnost učitel ne zvolil nikdo z dotazovaných.

Obr. 16: Kdo nejvíce ovlivňuje tvé názory?

Studenti, kteří považují rodiče za svůj vzor:

Celých 48 % respondentů této skupiny zvolilo jako osoby, které nejvíce ovlivňují jejich názory, své rodiče, přátele uvedlo 35 % dotazovaných, jiného člena rodiny jmenovalo 7 % dotázaných, někoho jiného pak 10 % studentů, přičemž odpovědí byl opět partner či partnerka.

Studenti, kteří považují za vzor někoho jiného:

Největší počet studentů této skupiny, celých 49 %, uvedlo, že jejich názory ovlivňují nejvíce přátele. Jen 16 % sdělilo, že jejich názory ovlivňují rodiče, jen 2 % uvedla jiného člena rodiny, 4 % jmenovala oblíbeného učitele, 2 % televizi a 6 % internet, odpověď někdo jiný označilo 20 % dotazovaných, přičemž odpověď zněla nejčastěji nikdo, popřípadě já sám.

Dílčí závěr:

Výše uvedenými otázkami jsme zjišťovali, jaké panují vztahy v rodinách respondentů, zda mezi rodiči a dětmi vládne vzájemná důvěra a porozumění. Po vyhodnocení odpovědí respondentů můžeme konstatovat, že děti, které své rodiče považují za vzor, mají se svými rodiči také lepší vztahy. Když je něco trápí, ve většině případů se s důvěrou obrátí právě na své rodiče, ti také ovlivňují názory největšího

počtu dotazovaných. Všichni dotazovaní z této skupiny jsou také přesvědčeni o tom, že je rodiče vždy pochválí v případě, že udělají něco správného. Z tohoto vyplývá, že v rodinách, kde mají rodiče a děti lepší vztahy, jsou rodiče svými dětmi považováni za vzory spíše než tam, kde takové vztahy nepanují.

Hypotéza č. 3 je tedy potvrzena.

4.5 Závěr a doporučení v praxi

Vztahy v rodině jsou velmi důležitou součástí života každého jedince, avšak nic není zadarmo a nic není možné beze snahy a námahy. Na vzájemných vztazích se musí aktivně pracovat, naslouchat druhému, komunikovat, svěřovat si navzájem své myšlenky a pocity. Bez těchto vzájemných vztahů, které vyžadují dostatek času ale i ochoty, se nemůže vyvinout vzájemný hluboký a důvěrný vztah. V rodinách, kde tyto vztahy nefungují, se často stává, že se objektem důvěry dítěte může stát i nežádoucí osoba.

Zejména pro rodiče tedy platí, aby vybudovali se svým dětmi vztah vzájemné důvěry a pochopení a aby jim v tom byli sami vzorem.

Nutné je také naučit děti kritickému pohledu a hodnocení, se kterým je vhodné přistupovat například k televizním programům, filmům, k dění okolního světa.

Domníváme se, že tato práce by mohla být využita především v rodinné výchově, jako pomoc rodičům k vybudování vzájemného hlubokého vztahu s dětmi, který je pro dítě a jeho zdravý vývoj tak potřebný. Na základě této práce by mohli rodiče načerpat určité znalosti, které by je mohly následně motivovat k dalšímu studiu literatury z této oblasti.

Jsem si vědoma skutečnosti, že uvedený průzkum byl proveden pouze na malém vzorku dospívající populace. Pokud by měly mít zjištěné údaje větší vypovídající hodnotu, musel by být průzkumný vzorek podstatně rozšířen tak, aby obsáhl průřez nejširším spektrem společnosti.

ZÁVĚR

V závěru své práce „Vzory v sociálních vztazích“ bych chtěla shrnout teoretické poznatky načerpané z odborných prací autorů v těchto oborech a vyvodit z nich některé závěry pro ty, kterým je, podle mého názoru, určena především, tj. rodičům dětí.

V této práci je zdůrazněno, že kvalitní sociální vztahy jsou jednou z nejdůležitějších podmínek pro spokojený lidský život. Jejich absence se projevuje jak na psychice člověka, tak na jeho tělesném stavu a následně i stavu celé společnosti.

Již od svého narození se člověk začleňuje do společnosti lidí a prvním kontaktům se učí ve své rodině. Učí se v ní prvním dovednostem, získává první zkušenosti z mezilidských vztahů a kontaktů, učí se komunikovat. Prostřednictvím výchovy se v procesu socializace učí hrát nové sociální role. Smysl výchovy je však mnohem zásadnější, neboť má vliv nejen na jedince, ale kultivuje celou společnost.

Zejména v období dospívání se mladý člověk setkává se skupinou svých vrstevníků, která může mít velký vliv na jeho budoucí život, a to jak v kladném smyslu, tak v záporném. Vlivu asociální či dokonce kriminální vrstevnické skupiny se můžeme obávat zejména u jedinců, kteří pocházejí z rodinného prostředí, ve kterém nepanují hluboké citové vztahy. Období dospívání je také velmi důležité zejména z pohledu socializace.

V empirické části bylo na vzorku 78 respondentů zjišťováno, jaké vztahy panují v jejich rodinách, zda děti považují své rodiče za své životní vzory. Bylo zjištěno, že děti, které své rodiče považují za vzor, mají se svými rodiči také lepší vztahy. Když je něco trápí, ve většině případů se s důvěrou obrátí právě na své rodiče. Ti také ovlivňují názory největšího počtu dotazovaných. To, zda dítě považuje své rodiče za vzor, ovlivňuje také skutečnost, že rodiče se podle norem, které vštěpují svému dítěti, také sami chovají a tímto slouží svému dítěti jako pozitivní vzor. Z toho vyplývá, že v rodinách, kde mají rodiče a děti lepší vztahy, jsou rodiče svými dětmi považováni za vzory spíše než tam, kde takové vztahy nepanují.

Dále bylo zjišťováno, jaký vliv mají na dnešní dospívající masové komunikační prostředky. Na základě odpovědí respondentů zaměřených na preferenci materiálních hodnot v souvislosti s vlivem masových komunikačních prostředků můžeme

konstatovat, že souvislost mezi preferencí materiálních hodnot a vlivem MKP naším průzkumem zjištěna nebyla.

Nutno však uvést, že z odpovědí dotazovaných vyvozujeme, že jejich zaměření je sice částečně materiální, avšak potěšitelným shledáváme fakt, že před hodnotami materiálními upřednostňuje převážná většina studentů hodnoty sociální, především pak rodinu a přátele.

V úvodu této své bakalářské práce jsme si vytyčili cíl působit na dospělé tak, aby si uvědomili závažnost výchovy nové generace, aby se zamysleli nad tím, co konkrétně oni sami mají pro tento úkol udělat. Snažili jsme se je přesvědčit, jak je důležité přistupovat k výchově dětí nejen s poznatky z vlastního života, z vlastní praxe, ale také s poznatky teoretickými. Práce odborníků, kteří se této problematice věnují, ušetří rodičům hledání správné cesty ve výchově a pomohou jim vyvarovat se zbytečných chyb. Tak se mohou snadněji stát svým dětem opravdovým pozitivním vzorem.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá problematikou vzorů v sociálních vztazích. Je rozdělena na dvě části: teoretickou a empirickou.

V první kapitole teoretické části je uvedena literatura, která byla využita jako základ této práce, dále jsou zde stručně vymezeny pojmy použité v této práci.

V druhé kapitole jsou v teoretické rovině popsány různé typy sociálních vztahů, ve třetí kapitole pak čtenáře seznamujeme s utvářením sociálních vztahů v rodině, ve společnosti, poukazujeme na důležitost vzorů kladných a zároveň varujeme před nebezpečím hrozícím vlivem vzorů záporných. Dále v této kapitole uvádíme možnosti rodinné a školské výchovy.

Čtvrtá kapitola je věnována průzkumu na dvou typech středních škol ve městě Ivančice. Cílem tohoto průzkumu bylo nalézt odpověď na otázku, jaké panují vztahy v rodinách respondentů, zda dotazovaní považují své rodiče za své životní vzory a jaké aspekty hrají v těchto vztazích roli. Dále bylo pracováno s domněnkou, že MKP mají vliv na preferenci materiálních hodnot dospívajících.

ANOTACE

Tato práce se zabývá vzory v sociálních vztazích. Zdůrazňuje důležitost sociálních vztahů a vzorů v lidském životě. Popisuje sociální vzory v rodině, ve společnosti, upozorňuje na potřebu vzorů kladných a nebezpečí vzorů záporných. Zdůrazňuje důležitost rodinné a školské výchovy.

Součástí práce je část empirická, která pomocí dotazníku zjišťuje vztahy v rodinách, rozsah vlivu masových komunikačních prostředků.

Klíčová slova

sociální vztahy, sociální vzory, rodina, společnost, výchova

Annotation

This work deals with patterns of social relations. It emphasizes the importance of social relationships and patterns in people's lives. It describes the social patterns of family, society, highlights the need to model positive and negative likelihood models. It emphasizes the importance of family and school education.

The work is part of the empirical means of a questionnaire that identifies relationships within families, the extent of the impact of mass communication.

Key words

Social relationships, social patterns, family, society, education

LITERATURA

- AUGER, M., BOUCHARLAT, Ch., *Učitel a problémový žák*. Praha: Portál, 2005.
- BAKOŠOVÁ, Z., *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FFUK, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3
- BAKOŠOVÁ, Z., *Sociálna pedagogika (Vybrané problémy)*. Bratislava: FFUK, 1994. ISBN 80-223-0817
- BIDDULPH, S., *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-496-0
- BLÁHA, K., ŠEBEK, M., *Já – tvůj učitel, ty – můj žák*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- ČÁP, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.
- EYROVI, L., R., *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-360-9
- GRÁC, J., *Exemplifikácia – Vzory a modely v živote človeka*. Bratislava: Obzor, 1990. ISBN 80-215-0097-2.
- HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M., *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- KLINDOVÁ, L., RYBÁROVÁ, E., *Vývojová psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., a kol., *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
- KRAUS, B., a kol., *Sociální pedagogika I*. Brno: BonnyPress, 2009.
- KŘIVOHLAVÝ, J., *JÁ A TY. O zdravých vztazích mezi lidmi*. Praha: Avicenum, 1986.
- MACHÁČEK, L., *Občianska participácia a mládež*. Bratislava: IRIS, 1996. ISBN 80-85447-04-5
- MATĚJČEK, Z., *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2
- OLIVAR, R. R., *Etická výchova*. Bratislava: Svornost, 1992. ISBN 80-7158-001-5
- PELIKÁN, J., *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amonium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8
- PELIKÁN, J., *Výchova pro život*. Praha: ISV – nakladatelství, 1997, ISBN 80-85866-23-4
- PLAŇAVA, I., *Jak (to) spolu mluvíme*. Brno: Technické středisko filosofické fakulty MU, 1992, ISBN 80-210-0412-6
- PLAŇAVA, I., *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, ISBN 80-7106-292-8
- PALOVČÍKOVÁ, G., RYBÁROVÁ, L., *Rozhovory na všední den*. Bratislava: Pravda, 1984.
- PRŮCHA, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-647-6

- PŘADKA, M., a kol., *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: OL Print Šlapanice, 1998, ISBN 80-210-1946-8
- SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B., *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD s.r.o., 2007, ISBN 978-80-86633-81-7
- VÁGNEROVÁ, M., *Abnormální vývoj jako následek negativního působení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996, ISBN 80-7083-175-8
- VÁGNEROVÁ, M., *Úvod do psychologie*, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2001, ISBN 80-246-0015-3
- VALENTA, J., *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: Asis, 2005, ISBN 80-239-4908-X
- VÍZDAL, F., a kol. *Sociální psychologie I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
- WIRZ, D., *Výchova začíná vztahem*. Brno: Akademické nakladatelství Cerm, 2007, ISBN 978-80-7204-503-7

SEZNAM PŘÍLOH

- Vzor dotazníku

VZOR DOTAZNÍKU

Jsem studentkou Vysoké školy Tomáše Bati, Institutu mezioborových studií, fakulty humanitních studií v Brně. Zpracovávám bakalářskou práci na téma: Vzory v sociálních vztazích.

Prosím Vás o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který bude sloužit pro studijní účely a stane se součástí mé bakalářské práce.

Dotazník:

1. Pohlaví:
a) žena
b) muž
2. Věk:
3. Název školy:
4. Ročník:
5. Bydliště:
a) město
b) vesnice
6. Bydlím
a) s oběma rodiči
b) jen s matkou
c) jen s otcem
d) nebydlím s rodiči (uved' s kým)
7. Kdo je pro tebe v životě vzorem? (označ jednu z možností)
a) matka
b) otec
c) prarodiče
d) sourozenec
e) kamarád
f) zpěváci a herci
g) sportovci
h) vědci, lékaři
i) televizní, filmová hrdinové
j) někdo jiný.....
8. Učí tě tví rodiče, že máš mluvit pravdu?
a) ano
b) ne
c) nevím
9. Mluví tví rodiče vždy pravdu?
a) ano
b) ne
c) nedokážu posoudit
10. Dodrží tví rodiče vždy to, co slíbí?
a) ano
b) ne
c) nedokážu posoudit

11. Vyber a zatrhni, které hodnoty ve svém životě preferuješ (podtrhni 4 z těchto pojmů):

čest, sex, rodina, peníze, poctivost, auto, přátelé, zdokonalování se v práci, partnerský vztah, kolektiv, vzdělání, spravedlnost, dům, četba, kariéra, pravda.

12. Svůj volný čas trávím nejčastěji (očíslej činnosti od 1 do 8, přičemž 1 je nejčastější činnost, 8 činnost nejméně častá)

- a) sám doma
- b) společnými činnostmi s rodiči
- c) venku s přáteli
- d) četbou knihy
- e) při sportu
- f) zájmovými kroužky
- g) sledováním TV
- h) hraním her na PC, na internetu

13. Jaké pořady v televizi nejčastěji sleduješ? (označ vždy jednu odpověď)

- a) akční filmy
- b) krimi filmy
- c) romantické filmy, seriály
- d) dokumenty
- e) zábavné pořady
- f) jiné

14. Co pro tebe televize znamená?

- a) zdroj poučení
- b) způsob trávení volného času
- c) zdroj zábavy
- d) něco jiného.....

15. Kolik času trávíš denně na internetu (u PC)?

- a) méně než půl hodiny
- b) hodinu až dvě
- c) více než dvě hodiny

16. Kolik času trávíš denně u TV?

- a) méně než půl hodiny
- b) hodinu až dvě
- c) více než dvě hodiny

17. Kolik času ti denně věnují tví rodiče?

- a) méně než půl hodiny
- b) hodinu až dvě hodiny
- c) nevím, nedokážu posoudit

18. Vědí tví rodiče, jak trávíš svůj volný čas?

- a) ano
- b) ne
- c) nezajímá je to

19. Pochválí tě rodiče, když v něčem uspěješ, když uděláš něco správného?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

20. Komu se svěříš, když tě něco trápí?
- a) matce
 - b) otci
 - c) jinému členu rodiny.....
 - d) učiteli
 - e) kamarádovi
 - f) někomu jinému.....
 - g) nikomu se nesvěřuji
21. Kdo nejvíce ovlivňuje Tvé názory?
- a) rodiče
 - b) přátelé
 - c) jiný člen rodiny.....
 - d) oblíbený učitel
 - e) televize
 - f) internet
 - g) někdo jiný.....

Děkuji ti za tvůj čas.
Martina Stránská